

UNIVERZITA KARLOVA
HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Bakalářská práce

Semitská božstva uctívaná ve Starém Egyptě
Semitic Gods revered in Ancient Egypt

Vedoucí práce: doc. Jiří Janák, Th.D.

Autor: Daria Chugreeva

Praha 2021

Poděkování

Za cenné rady a ochotu poradit mi bych chtěla poděkovat svému vedoucímu práce panu doc. Jiřímu Janákovi, Th.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou bakalářskou práci „Semitská božstva uctívaná ve Starém Egyptě“ vypracovala samostatně. Dále prohlašuji, že všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 30.7.2021

Daria Chugreeva

Anotace

Bakalářská práce “*Semitská božstva uctívaná ve Starém Egyptě*” pojednává o významu cizích (semitských) božstvech v egyptském náboženství. Práce popisuje historický kontext, v němž se odehrávalo začlenění cizích božstev do rámce egyptského náboženství.

Dále popisuje, jakou roli hrála konkrétní božstva, jaké měla hlavní funkce.

Větší prostor je věnován bohyni Astarte a její roli jak v oficiální Egyptské teologii, tak i v lidovém náboženství.

Klíčová slova

Anat, Astarte, Baal, Hurun, Kadeš, Rešep, semitská božstva.

Annotation

The bachelor's thesis "Semitic deities worshiped in Ancient Egypt" deals with the importance of foreign (Semitic) deities in the Egyptian religion. The work describes the historical context in which the integration of foreign deities into the framework of the Egyptian religion took place.

It also describes the role played by specific deities, what their main functions were.

More space is dedicated to the goddess Astarte and her role in both Egyptian official theology and folk religion.

Keywords

Anat, Astarte, Baal, Hauron, Qadesh, Reshef, semitic gods.

Obsah:

Úvod

1. Semité v Egyptě.....	8
1.1 Postavení cizinců v Egyptě.....	8
1.2 Historický kontext styku s Hyksósy.....	11
1.3 Začlenění semitských božstev do egyptského panteonu.....	14
2. Sručný přehled semitských božstev v Egyptě.....	18
2.1 Anat.....	18
2.2 Astarte.....	19
2.3 Baal.....	20
2.4 Hurun.....	22
2.5 Kadeš.....	23
2.6 Reshep.....	24
3. Bohyně Astarte.....	26
3.1 Heslo.....	26
3.2 Mýty.....	30
3.3 Ikonografie.....	36
4. Zhodnocení významu bohyně Astarte pro Egypt'any.....	41

Zavěr

Seznam použité literatury a odborných zdrojů

Úvod

Náboženské představy starověkých Egyptů byly velmi rozsáhlé a komplexní. Totéž se týče i pantheonu jejich božstev. Pod vlivem kontaktů s cizími obyvateli v Egyptě mohli přebrat jakéhokoliv cizího boha, kterého by se podařilo začlenit do rámce svého náboženství a který by plnil nějakou funkci.

Invaze Hyksů v druhé přechodné době napomáhala k většímu proniku semitské kultury. A následně si v souvislosti s kontakty se semitským obyvatelstvem Egyptě vzali pro sebe některé bohy, které z nějakého důvodu považovali za důležité.

Cílem práce je alespoň částečně nastínit a přiblížit přehled semitských božstev v Egyptě, objasnit jejich role a funkce, vysvětlit ospravedlnění jejich existence v Egyptě. Hlavním cílem bude ukázat, že tito bohové měli velký vliv, i když to na první pohled nemusí být tak zřejmé.

Bakalářská práce je rozdělená do čtyř kapitol, pracuje s publikacemi jak v českém jazyce, tak i v anglickém jazyce.

Práce nejdříve čtenáře seznámí s postojem Egyptů k cizím obyvatelům, historickým kontextem příchodu cizinců do Egypta, a pokusí se shrnout možné odpovědi na otázku proč Egyptě začlenili do svého pantheonu cizí božstva.

Další kapitola se bude zabývat krátkým představením základních semitských bohů, které Egyptě přebrali do svého panteonu. Tato část se věnuje sledování role a funkce těchto bohů a také porovnáním jejich božských aspektů v Egyptě a v jejich domovině.

Druhá polovina práce se konkrétně zabývá otázkou existence semitské bohyně Astarte v Egyptě. Větší záměr bude kladen na porovnání funkcí syropalestinské Astarte a egyptské Astarte. Dále jaké aspekty božství měla zastupovat a proč jí byly tyto vlastnosti přisuzovány. Dále se práce věnuje porovnáním mýtů, v nichž nacházíme Astarte (respektive její transformace) ve své původní vlasti a mýtu, který se dochoval v Egyptě v Astartině papyru. Výchozím bodem této části práce je text Martina Pehala "Interpreting ancient Egyptian mythology. A structural analysis of the Tale of the two brothers and the Astarte papyrus." Poslední část se zabývá způsoby zobrazování Astarte a jejich interpretace různými badateli.

Úplně poslední kapitolu věnuji shrnutí poznatků o uctívání bohyně Astarte v Egyptě a pokusím se zhodnotit význam její postavy pro Egyptě.

Pro přepisování egyptských názvů, jmen a transkripcí egyptských výrazů do českého jazyka jsem se řídila Encyklopedií starověkého Egypta. (M. Verner, L. Bareš, B. Vachala 2007). Pro označení egyptských názvů se v textu používá kurzíva. Pro přepisování semitských názvů, jmen a

transkripcí jsem používala Encyklopedii mytologie starověkého Předního východu. (J. Prosecký, B. Hruška, J. Součková, K. Břevnová 2003).

1. Semité ve Starém Egyptě

1.1 Postavení cizinců ve Starém Egyptě.

V první řadě je nutné poznamenat, že vnímání světa a chápání všech detailů života běžného staroegyptského obyvatele se výrazně lišily od toho, jakým způsobem moderní člověk vnímá svět nyní. Tuto skutečnost je možné vysvětlit na základě toho, jak velkou roli ve Starém Egyptě hrálo náboženství — náboženské představy se odrážely téměř ve všech aspektech života: vztazích mezi lidmi ve společnosti, nebo postoji k okolnímu prostředí, prostoru, životu, smrti, panovníkovi atd. V egyptštině navíc není slovo, které bychom mohli přeložit jako “náboženství”, protože toto bylo naprosto běžnou a přirozenou součástí každodenního života a celé kultury.¹

Egyptané nazývali svou zemi *Ta-kemet* či “Černá země”. Tento název vznikl kvůli barvě úrodné půdy v deltě a podél řeky Nil, kde žila většina egyptského obyvatelstva. Egyptané považovali svou zemi za střed světa, který má výjimečné postavení.² Podle jejich názoru bylo v Egyptě bylo všechno dokonalé a dělo se podle *maat* - světového řádu. Samotný výraz *maat* může označovat celou řadu pojmů a konceptů. Většinou význam termínu záležel na kontextu, v němž se objevoval. Nejčastěji označoval princip pravdy, spravedlnosti, harmonie nebo solidarity.³ *Maat* vznikl zároveň se stvořením světa, umožňoval stvořenému světu správné fungování a zajišťoval všechny procesy, od chodu přírodních jevů až po nejmenší podrobnosti osobního života. Jelikož bylo udržování *maat* bylo bezprostředním úkolem panovníka a ten byl spjatý s bohem Horem (resp. egyptský panovník byl považován za Horovo vtělení na zemi), Egypt byl rovněž považován za zemi boha Hora. Proto Egyptané ztotožňovali Hora s představou udržování světového řádu.

Vně hranic Egypta byla *Ta-dešret* “Červená země” neboli prázdná a nebezpečná poušť, kterou Nil nezaplavuje. Poušť a za ní následující cizí země byly považované za království Sutecha, kam neproniká faraonova moc, a proto se zde neudrží *maat* a panuje ne-řád *isfet*. *Isfet* znázorňuje ostrý protějšek *maat*, přináší nedokonalost a představuje nespravedlnost, chaos, zlo a nesmysl.⁴

Všechny tyto představy o uspořádání světa můžeme nalézt v mýtu o souboji Hora a Sutecha. Jsou součástí Velkého devatera hlavních bohů z Iunu, kteří figurují v Heliopolské kosmogonii. K

¹ JANÁK, Jirí . Staroegyptské náboženství I. : Bohové na zemi a v nebesích. 1. vydání. 325 str. Praha: OIKOYMENH. 2009, s. 157.

² JANÁK, Jirí . Staroegyptské náboženství I. : Bohové na zemi a v nebesích. 1, s. 52.

³ ASSMANN, Jan. The search for God in ancient Egypt. 275 str. Ithaca: Cornell University Press, 2001, s. 169.

⁴ JANÁK, Jirí . Staroegyptské náboženství I. : Bohové na zemi a v nebesích. 1., s. 73.

Heliopolskému Devateru patřili bohové: Atum-stvořitel, dva prvotní páry Šu a Tefnut, Geb a Nut a jejich potomci: Eseta, Nebthet, Usir a již zmínění Sutech a Hor.⁵

Tento mýtus se objevuje částečně v četných pramenech z různých dob a někdy i v trochu odlišných podobách.⁶ Egyptané neměli jednu všemi uznanou verzi tohoto příběhu. Stručně zde uvedu víceméně jednotné převyprávění mýtu.

Geb, bůh, zastupující zemi, rozdělil Egypt mezi svými syny Urisem a Sutechem. Usirovi předal královský úřad a úrodné oblasti, Sutechovi však připadly pouště a neplodné země. Závistivý Sutech obsadil trůn, zabil svého bratra, rozsekal jeho tělo na části a rozptýlil je po egyptské zemi. Usirova manželka Eseta a její sestra Nebtheta se snažily tyto části najít, složit a oživit. Usir plně neožil a s polomrtvým tělem Eseta počala Hora. Usir nakonec odešel do říše mrtvých a Eseta v tajnosti před Sutechem vychovávala Hora. Když Hor vyrostl, chtěl svrhnout Seta a vyzval ho k boji. Hor zvítězil a začal vládnout v Egyptě. V okamžiku, kdy každý nový faraon nastupoval na trůn, tak tento mýtus znovu ožíval, a král spojoval své bytí s božským Horem.⁷

Na základě tohoto mýtu je možné dospět k závěru, že pro Egyptany byli cizinci jako Sutech, porušující dokonalý Egyptský řád, a vlastní obyvatelé, jako Hor, který se tomu snaží zabránit. Podobně jako mnoho jiných starověkých společností se Egypt etnocentricky definoval jako střed a zdroj civilizace. Egyptané byli „lidé“, zatímco cizinci se nazývali podle jejich etnických názvů. Cizinec je ten druhý. Ten, kdo nemluví egyptsky a je zdrojem nebezpečí a nepořádku.⁸ Všechno, co je cizí, představuje pravděpodobné ohrožení, takže téměř ve všech případech jsou cizinci považováni za nepřátele. O tom též vypovídají scény a označení porážky protivníků označované jako: „Devět luků“. Číslovka devět v tomto případě zase zastupuje plurál, ne určitý počet nepřátelských národů. Zobrazení luků nebo postav porobených nepřátel nacházíme vždy „pošlapané“ podrážkami královských sandálů, na dlažbě nebo pod balustrádou paláců či na podstavcích královských soch. Tyto scény se opakují v průběhu celých egyptských dějin, až do 4. století př. n.l, tedy doby řecko-římské.⁹

⁵ I když jsou zde uváděna jména deseti bohů, „výše zmíněná božstva představující jednotlivé kosmické sféry a principy světového uspořádání podle héliopolské tradice byla označována jako Devatero (eg. *pesedžet*). , tento název vychází z užívání číslice tři k určení plurálu. Proto mohla být devítka (3 x 3) považována za absolutní plurál a mohla zastupovat mnohost nebo úplnost.“ viz. JANÁK, Jíří . Staroegyptské náboženství I. : Bohové na zemi a v nebesích, s. 97.

⁶ JANÁK, Jíří . Staroegyptské náboženství I. : Bohové na zemi a v nebesích, s. 89.

⁷ SILVERMAN, David P., „Božství a božstva ve starověkém Egyptě“, in: Shaffer, Byron E. (ed.), Náboženství ve starověkém Egyptě: Bohové, mýty a náboženská praxe, Neratovice: Verbum, 2009, s.66.

⁸ JANÁK, Jíří . Staroegyptské náboženství I. : Bohové na zemi a v nebesích, s. 70.

⁹ BRESCIANIOVÁ, Edda “Cizinec” in DONADONI, Sergio. *Egyptský člověk a jeho svět*. Praha: Vyšehrad, 2006. Člověk a jeho svět, s. 199.

V magických textech jsou doloženy kletby, jež sloužily k rituálnímu porážce nepřátel. Tyto kletby se často vyskytovaly v tzv. exekračních textech, které měly za úkol ohrozit nebo dokonce zničit konkrétní lidi. Proklínací zaříkadlo se psalo na červené nádoby nebo sošky, které ztělesňovaly protivníka. V další fázi vykonání magického obřadu bylo nutné tuto sošku rozbít, což mělo nepřítele zničit.¹⁰

Od poloviny druhého tisíciletí před naším letopočtem se v egyptských magických textech zcela běžně vyskytovali démoni s cizími jmény. Obvykle to byly nepřátelské a nepříjemné bytosti, které neměly žádnou užitečnou funkci a musely být zahnány. Téměř všichni cizí démoni měli jména odvozená od semitských jazyků, kterými se mluvilo v Syropalestině.¹¹

Avšak existují i výjimky. Negativní postoj k sousedům je totiž naznačen především v oficiálních dokumentech, které mohly sloužit ke královské propagandě. V běžném životě byl vztah k cizincům pravděpodobně zcela pragmatický.¹² Na rozdíl od této panovnické ideologie totiž existovala praktická realita, která od nejranějších dob vedla Egyptany k interakci s cizinci, a to nejen v kontextu války, ale i studia cizích jazyků a překladatelství, což bylo motivováno především zlepšováním zahraničního obchodu. Cizinci představovali nebezpečí až tehdy, pokud se nerozhodli sloužit egyptskému králi a podrobit se vlivu *maat*. V okamžiku kdy cizinec ctil a uznával egyptského krále, stát a jeho zákony, mohl se stát rovnocenným egyptským občanem a dokonce mohl získat výdělečné místo. O tom píše Edda Brescianiová ve svém článku "Cizinec" v knize Sergia Donadoni "*Egyptský člověk a jeho svět*":¹³

Vše se dělo v duchu hlásaném faraonskou "loajalistickou filozofií", kterou tak jasně vyjádřil Senusret I. v Núbii, ve Wádí el-Húdí: "Každému [nomádu] Iunti z Núbie, který uzná své poddanství jako služebník jednající v souladu s vážností tohoto dokonalého panovníka, bude zaručeno věčné trvání jeho rodu."

Pro představu, Egyptané byli obklopeni cizinci ze tří stran : z Núbie, Libye a Asie (Syropalestina). Příchod lidí těchto národností je doložen mnoha památkami a vykopávkami. Například na Palermské desce z dob 5. dynastie najdeme záznamy o tom, že Núbijci a Libyjci byli přiváženi do Egypta jako zajatci, které Egyptané zajali ve válečných výpravách. Existuje také

¹⁰ PINCH, G., *Magic in Ancient Egypt*, s. 93.

¹¹ PINCH, G., *Magic in Ancient Egypt*, s. 44.

¹² JANÁK, Staroegyptské náboženství I. : Bohové na zemi a v nebesích. 1. , s. 60.

¹³ BRESCIANIOVÁ, Edda "Cizinec" in DONADONI, Sergio. *Egyptský člověk a jeho svět*. Praha: Vyšehrad, 2006. Člověk a jeho svět, s. 201.

mnoho pramenů z téměř stoleté nadvlády Hyksósů (Asiatů). Tomu se budeme podrobněji věnovat v druhé podkapitole.

Můžeme najít několik svědectví potvrzujících to, že Egyptané neměli rasové předsudky a stát v podstatě vedl politiku kulturní asimilace. Existence cizích národů a jejich začlenění do konstrukcí egyptského světa bylo zdůvodněné tím, že také oni byli stvořeni Atumem, který “stvořil lidi, rozlišil jejich povahu a oživil je, rozlišil barvu kůže jednu od druhé.”¹⁴ Dokonce v hymnu na probouzení Atuma je Atum nazývan “vládcem cizích zemí”¹⁵. Také v hrobce Sethiho I. (začátek 13. stol. před o.l.) v Thébách je freska, na níž je zobrazený Hor, který vede zástupce různých ras do podsvětí. Všechny zřejmě čeká stejný osud na onom světě. Názvy příslušných národů jsou popsány. Červení jsou sami Egyptané, černí jsou Núbijci. Asiati jsou pravděpodobně vousatí a v krátkých sukních se střípají. Poslední Libyjci mají nejsvětější pleť a jsou oblečení do barevných šatů.¹⁶

Ani výše uvedený mírný postoj vůči cizincům však nelze interpretovat jako plně vstřícný a příznivý. V každém případě se však předpokládá, že se jedná pouze o zotročené nebo integrované národy podřízené králi, který udržuje světový řád *maat* daný bohy. Proto se doložené scény potázkou cizinců nevyklučují se scénami zobrazující cizince, kteří očekávají vstup do podsvětí společně s Egyptany.¹⁷

1.2. Historický kontext styku s Hyksósy.

Pro sledování pronikání semitské kultury do Egypta musíme vzít v úvahu historický kontext vztahů Egyptanů a Semitů. Semité byli považováni za kategorii cizinců z Asie.

Asijské osady existovaly již za vlády 12. a 13. dynastie. Převážně to byli zajatci nebo “gastarbeiteri”. V době Amenhotepa II. proběhla vojenská kampaň na libanonském pobřeží, v důsledku čehož bylo jako trofej přivezeno 1554 Asiatů. V Tel el-Dabě byly nalezeny důkazy o tom, že Asiaté přijížděli kvůli ekonomické migraci a práci. Byly nalezeny dokonce i „tábory asijských

¹⁴ BRESCIANIOVÁ, “Cizinec”, s. 201.

¹⁵ ASSMANN, Jan. *Ägyptische Hymnen und Gebete*. 2., verb. und erweiterte Aufl. Freiburg: Universitätsverlag Freiburg, 1999. Orbis Bibliocus et Orientalis, s. 109.

¹⁶ BRESCIANIOVÁ, “Cizinec”, s. 203.

¹⁷ JANÁK, Staroegyptské náboženství I. : Bohové na zemi a v nebesích. 1. , s. 66.

dělníků“, jejichž kulturní prvky, i když byly poegyptštěné, si stále zachovávaly svou východní autenticitu.¹⁸

Důležitější období kontaktu Egyptanů se Semity, ze kterého máme mnoho archeologických nálezů, je však až Druhá přechodná doba. Tato perioda je známá především obdobím nadvlády Hyksosů, které jsme již v první podkapitole zmínili. Svědectví o nich nacházíme především z vykopávek v Avarisu (eg. *Hutueret*), měste, které kolem roku 1650 před o.l. založili Hyksosové jako své sídlo. Další osídlení, kultovní místa a pohřebiště východní delty (Tel ed-Daba, Tel el-Habua, Tel el-Muqdam) poskytují odborníkům následující hmotné a písemné prameny. Hyksosové je společný název pro příslušníky různých semitských kmenů, které pronikly do severního Egypta ze severovýchodu Syropalestiny. Současný termín “Hyksosové” pochází z řečtiny, je odvozený z egyptského pojmenování *hekau chasut*, což se překládá jako „vládcové cizích zemí“. Také existoval termín *aamu* používaný k odlišení lidí z Avarisu od Egyptanů. Používal se však ještě před druhým přechodným obdobím a obecně označoval obyvatele Syropalestiny. Například Rameses II. to používá k označení svých protivníků v boji u Kadeše.¹⁹ Egyptologové překládají *aamu* jako „asiaté“ nebo “východní”.²⁰

Podrobnosti o vpádu Hyksosů nejsou přesně doložené. Kněz Manéthó, který na přelomu 3. a 4. stol. před o.l. sepsal Egyptské dějiny, trval na označení jejich příchodu jako ničivé invazi. Je však otázka, jestli můžeme tomuto zdroji důvěřovat. Kanadský egyptolog Donald Redford je tohoto názoru, že možná Manéthó viděl v Hyksosech prototyp pozdějších nájezdů Assyřanů, Babyloňanů a Peršanů a přisoudil jim stejný zámer, způsobit v Egyptě katastrofu.²¹ Tyto skutečnosti uvedené výše tedy jasně ukazují, že v Egyptě během 12. a 13. dynastie byla značná populace asijských zajatců a dělníků. Je možné předpokládat, že asijská populace postupně rostla a mohla dokonce převyšovat číslo původních obyvatel Egypta. Lze se také domnívat, že s oslabením královské moci došlo k zániku obrany delty, což umožnilo dalším semitským kočovným kmenům snadno překročit hranici a usadit se v Dolním Egyptě. Redford se domnívá, že nástup Hyksosů k moci se může ukazovat jako relativně mírové převzetí země z důvodu převládající etnické skupiny.²² Podle názoru římsko-židovského historika Josepha Flavia z 1. stol. o.l., Hyksosové údajně napadli Egypt bez bojů.

¹⁸ BOURRIAU, Janine “The second Intermediate Period” in SHAW, I. *The Oxford History of Ancient Egypt. 525 str. Oxford University Press; New Ed edition, 2004., s.175.*

¹⁹ BOURRIAU, “The second Intermediate period”, s. 174.

²⁰ BOURRIAU, “The second Intermediate period”, s. 178.

²¹ REDFORD, Donald B. *Egypt, Canaan and Israel in ancient times. Cairo: American University in Cairo Press, 1993., s.101*

²² REDFORD, *Egypt, Canaan and Israel in ancient times, s. 101.*

Nevíme tedy přesně, jak se Hyksósové dostali k moci. Od 13. dynastie však s jistotou můžeme tvrdit, že rostl příliv kočovných kmenů z Přední Asie do východní delty, který konečně vedl ke zrodu nezávislých dynastií (15.-16.) cizího původu. Také ovšem víme, že Hyksósové měli nové vyspělejší zbraně, což jim mohlo také dopomoci k postupnému ovládnutí Egypta. Například měli lepší luky o větším dostřelu a průraznosti, velmi ostré bronzové meče, podobné rapírům nebo také sekery. Hyksósové současně přinesli s sebou některé vojenské inovace, jelikož si tělo chránili štítem nebo měli válečné dvoukolové vozy tažené koňmi, které Egyptané neznali a nikdy neviděli.

23

Hyksósové přijali mnohé prvky egyptské kultury a náboženství a nesnažili se vnutit svou Egyptu. Naopak se pokusili přijmout formální strukturu a filozofii organizace egyptského trůnu, který byl v té době rozvinutější a tedy nejmajestátnější na světě. Zdá se, že ve státní správě za 15. a 16. dynastie zůstávali převážně Egyptané.²⁴ Nehledě na to, že si hyksosští králové při nástupu na trůn mohli vybrat egyptská jména, která by zahrnovala jméno egyptského boha slunce Re, zůstávali věrní svému původnímu kultu, jenž si s sebou přinesli z Asie. Posvátné přípony v některých hyksosovských jménech obsahují většinou jména dvou božstev: muže Baala a ženu Anat.²⁵

Hyksósové uctívali zvláště egyptského boha Sutecha. Jeho kult se mohl vyvinout ze směsi již existujícího kultu v Heliopoli a asijského kultu severosyrského atmosferického božstva Baala, s nímž byl Sutech ztotožněn. Na fragmentech výkopávek z Tel el-Habua, Tanisu a Tel el-Muqdam nacházíme tituly a epiteta, které se vztahují k Nehesymu. Je popsán jako „milovaný Sutechem, pán z Avarisu, syn nejstaršího krále“. Podle Turínského kánonu byl Nehesy součástí 14. dynastie. Jednalo se o vysoce postaveného důstojníka, který se na krátkou dobu stál králem v Avarisu. I když nevíme, jestli Nehesy pocházel z Asie (pravděpodobně byl Núbijec), zmínka o bohu Sutechovi naznačuje, že jeho kult byl již dobře zavedený a byl místním bohem případně patronem Avarisu.²⁶

Hyksosští králové ovládali Egypt zhruba od poloviny 17. století až do roku 1580 př. o.l. Jejich nejvýznamnějšími panovníky byli králové z 15. dynastie Chaian a jeho nástupce Apopi. Za dobu jejich vlády dosáhla hyksóská moc vrcholu svého vlivu. Jejich jména byla nalezena na různých předmětech objevených v Bagdádu, Knóssu, Palestině, Krétě a Núbii. To vypovídá o rozvoji obchodních styků s v té době odlehlým zahraničím. Apopi byl na trůnu přinejmenším 40 let, ovládal Dolní Egypt a jižní část Palestiny, přičemž některé oblasti Přední Asie mu dokonce odváděly tribut.

²³ JOHNSON, Paul: *Civilizace starého Egypta*, Academia, Praha 2002, s. 77.

²⁴ JOHNSON, Paul: *Civilizace starého Egypta*, Academia, Praha 2002, s. 78.

²⁵ REDFORD, *Egypt, Canaan and Israel in ancient times*, s. 116-117.

²⁶ BOURRIAU, "The second Intermediate period", s. 177.

Na konci jeho vlády však začalo v Egyptě povstání místního obyvatelstva, které chtělo obnovit nezávislost země. Po celou dobu Hyksósové zůstávali pouze v roli vládců a bojovníků, zatímco úředníci byli většinou Egyptánek, kteří brzy převzali od Hyksósů vojenskou techniku a inovační zbraně, jež do té doby neměli. Egyptánek použili proti dobyvatelům jejich vlastní zbraně a zahájili v Horním Egyptě, který si po celou dobu udržoval určitou míru samostatnosti, boj za sjednocení země. Thébští králové 17. dynastie Sekenenre Tao, Senachtenre Tao a Kamose začali bojovat s Hyksósy o trůn.²⁷

Apopi a Sekenenre jsou rovněž zmíněni v literárním díle z doby 19. dynastie, které se zachovalo v papyru Sallier, který se teď nachází v Britském muzeu.²⁸ Z této povídky líčící spor dvou vládců se zachoval pouze začátek. Apopi, který sídlil v Deltě, poslal Sekenenreovi dopis, v němž si stěžoval na to, že hroší v Thébách, vzdálených o stovky kilometrů, jsou natolik hluční, že kvůli nim nemohl spát. Sekenenre je popsán jako "Princ jižního města", zatímco Apopi je nazývaný králem (eg. *nesu*), jemuž celý Egypt odvádí tribut. Příběh končí tím, že Sekenenre odpovídá Apopimu, že svolává své rádce a projedná tuto situaci s nimi. Celá struktura příběhu a charakter pojednání vypadá jako předmluva k bitvě.²⁹ Redford zmiňuje, že příběh také popisuje jak Apopi udělal ze Sutecha svého osobního boha a prohlásil, že neslouží žádnému jinému bohu kromě něj. Apopi následně postavil chrám zasvěcený Sutechovi a denně mu přinášel oběti.³⁰

Vyhnání Hyksósů se tak prodloužilo do další generace a konečné vítězství nad nimi získal jeden z následujících thébských králů, Ahmose I., který je považován za zakladatele 18. dynastie a prvního krále Nové říše. Po Hyksósech v Egyptě zůstalo obrovské dědictví, tedy nejen bojové vozy, koně a dokonalejší zbraně, ale také noví bohové, které někteří Egyptánek domestikovali. Tito bohové zde zůstali jako součást pantheonu a časem nabyli pro staroegyptskou civilizaci poměrně velký význam.

1.3. Začlenění semistkých božstev do egyptského panteonu.

Egyptská božstva měla většinou různé role a často přebírala odlišné funkce, takže jejich povaha a charakteristika se vždy přizpůsobovala jejich činnosti. Jedno božstvo mohlo plnit několik rolí, a tudíž nelze jednoduše prohlásit nějaké božstvo za boha jednoho konkrétního

²⁷ BOURRIAU, "The second Intermediate period", s. 197-199.

²⁸ REDFORD, Egypt, Canaan and Israel in ancient times, s. 125-127.

²⁹ BOURRIAU, "The second Intermediate period", s. 198.

³⁰ REDFORD, Egypt, Canaan and Israel in ancient times, s. 117.

předmětu nebo jevů, zatímco druhému dát moc nad něčím jiným.³¹ Na druhou stranu také jednu roli mohlo plnit více božstev, a proto tato božstva mohla být vzájemně sloučena a často docházelo ke spojení. Domněle mnoho nezávislých božstev tak bylo ve skutečnosti tímtož bohem nebo toutož bohyní, kteří sice nesli různá jména a existovali na různých místech, ale představovali různé manifestace stejného božstva. Proto se vyskytovalo množství ztotožnění a vzájemných spojení a vztahů mezi členy egyptského panteonu.³²

Každá z čtyřiceti dvou oblastí Starověkého Egypta měla navíc své vlastní tradice a zvyky. Každá z těchto oblastí byla současně ztotožněna s konkrétním místním božstvem, které bylo uctíváno v místním chrámu. Některý z regionálních bohů však mohl přesahovat svůj lokální význam a získával si celonárodní uznání. Jednalo se o národní nebo kosmická božstva, jež se stala předmětem kosmogonických a kosmologických mýtů starověkého Egypta a byla základem tehdejší egyptské teologie.³³ Například bůh Moncu byl uctíván v thébské oblasti až do konce Staré říše, ale během působení 11. dynastie se stal významným celostátním egyptským bohem. Jako hlavní bůh však byl potom za Nové říše překonán Amonem. Amon také pocházel z Théb, stejně jako jeho předchůdce, ale na rozdíl od Moncu Amon figuroval v hermopolské kosmogonii jako součást Osmera. Následně Amon splynul se slunečním bohem Reem, jehož kultovním místem již od dávno minulých dob byla Heliopolis. Postupem času se božstvo Amon-Re stalo králem všech bohů a toto postavení si udrželo až do konce staroegyptských dějin.³⁴ Avšak určitě existovala spousta dalších menších lokálních bohů, a také démonů, jež však měli také dost velký význam pro obyvatelstvo, byli součástí lidového náboženství a objektem uvažování o posmrtném životě. Egyptské slovo *necer* bylo používáno nejen pro označení slova "bůh", ale význam tohoto pojmu v podstatě označoval všechny nadpřirozené bytosti, od božstev po demony, v některých případech mohl označovat i faraona.³⁵

³¹ JANÁK, Staroegyptské náboženství I. : Bohové na zemi a v nebesích. 1. , s. 164-165.

³² WILKINSON Richard H., The Complete Temples of Ancient Egypt, London: Thames and Hudson, 2000, s.82.

³³ SILVERMAN, David P., „Božství a božstva ve starověkém Egyptě“, s. 42.

³⁴ SILVERMAN, David P., „Božství a božstva ve starověkém Egyptě“, s. 43.

³⁵ JANÁK, Staroegyptské náboženství I. : Bohové na zemi a v nebesích. 1. , 161.

Božstva, která byla vždy spojována s hraničními zónami Egypta a od nejranějších dob byla součástí egyptského panteonu, nejsou považována za cizí. Takovými božstvy jsou “núbijský” Dedun, který je doložený od vzniku textů pyramid (5. dynastie). Bůh Západu Ha, pravděpodobně podle některých badatelů libyjského původu, a také bůh Sopdu, jež je označován za pána Východu a východní hranice, jsou s největší pravděpodobností oba asijského původu. Symbol Sopdu spd, který slouží k napsání jeho jména v hieroglyfech, připomíná blízkovýchodní posvátné kameny.

Existovala však i božstva skutečně egyptského původu, která vládla nad okrajovými a příhraničními oblastmi. Min byl pánem východní pouště a Hathor, kromě toho, že byla bohyně lásky a sexuální touhy, vládla také fénickému Byblu.³⁶

Egypt tak nebyl samostatnou a uzavřenou zemí, cizí božstva bylo možné snadno přijmout do světonázoru egyptského obyvatele a do rámce egyptského náboženství, které přijímalo každé jiné nové božstvo podle principu plurality božských bytostí, forem a jmen. Nejednalo se o to, co dnes nazýváme náboženskou tolerancí, ale o zásadně odlišný koncept božského, který umožňoval přidání, je-li to potřeba, nového božstva v dlouho zavedeném panteonu, bez ohledu na jeho původ, protože mělo stejnou povahu jako božstvo, s nimiž bylo následně integrováno.³⁷

S příchodem cizích obyvatel bezpochyby přicházela i cizí božstva. Po vyhnání Hyksósů z území Dolního Egypta a po znovunastolení egyptské nadvlády zůstala v Egyptě část více či méně asimilovaných semitských obyvatel, kteří stále vyznávali některé své bohy. Tyto nové bohy přijali i někteří Egyptané a tak zůstala tato předovýchodní božstva součástí egyptského pantheonu. K nejúspěšnějším a nejpopulárnějším božstvům, jimiž se budeme zabývat ve druhé části, patří Anat, Astarte, Baal, Hurun, Kadeš a Rešep.

Semitští bohové získali v Egyptě uplatnění především ve sférách, které těsně souvisely s jejich původní vlastí nebo se specifickými jevy a aktivitami, s nimiž byli spojováni. Většinou tak byli dáváni do souvislosti s válkou nebo magií. Zdá se, že Egyptané potřebovali nová božstva, aby se vyrovnali novým a neznámým okolnostem, jako jsou například vozy a koně, protože žádní již existující egyptští bohové a bohyně nemohli automaticky odpovídat této situaci.³⁸ Semitská božstva tak byla většinou spojována s koňmi a válečnými vozy jimi taženými, neboť kůň nebyl původním egyptským zvířetem. Egyptané jejich využití, zejména v boji, převzali od Semitů. Semitská božstva

³⁶ ZIVIE-COCHE, Christiane, Foreign Deities in Egypt. In Jacco Dieleman, Willeke Wendrich (eds.), *UCLA Encyclopedia of Egyptology*, 2011, Los Angeles, s.2. Dostupné z <http://digital2.library.ucla.edu/viewItem.do?ark=21198/zz0027fcpg>

³⁷ ZIVIE-COCHE, Christiane, *Foreign Deities in Egypt.*, s.5.

³⁸ ZIVIE-COCHE, Christiane, *Foreign Deities in Egypt.*, s.5.

byla také spojována s různými druhy nemocí, jejichž původ byl kladen do Asie. Setkáváme se tak v těchto případech s představou určité božské lokální fixace, respektive místní specializace.³⁹

Egyptané si občas představovali své bohy v malých, respektive rodinných skupinách. Mezi egyptskými bohy existovalo bezpočet rodinných vztahů. Například Usir, Eseta a Hor nebo Amon, Mut a Chonsu mohli být všichni uctíváni společně. Semitští bohové byli v tomto smyslu také poegyptštěni. Anat, stejně jako Astarte, byla označena jako Reova dcera a Sutechova manželka, zatímco Kadeš tvořila triádu s Rešepem a Minem. Semitská božstva byla však často spojována nebo přímo ztotožněna s egyptskými bohy. Například semitský bůh Baal byl dáván do souvislosti s egyptským bohem Sutechem a semitské Anat, Astarte a Kadeš s egyptskou Hathorou. Keiko Tazawa naznačuje, že skupina semitských bohyní Anat, Astarte a Kadeš dohromady odráží „kruh Hathor“⁴⁰ složený ze dvou skupin egyptských bohyní: válečnické skupiny, k níž patří Sekhmet a Bastet; a mateřské skupiny, kam patří Mut, Eseta a Nebthera. Tazawa tímto modelem vysvětluje výsledek snahy Egyptanů o porozumění a přijetí těchto cizích bohyní jejich „překladem“ a začleněním do egyptského mytologického rámci.⁴¹

Semitským božstvům v Egyptě byly rovněž postaveny chrámy a vyhrazeny kultovní místa, menší kaple a kultovní centra. Některým byly věnovány i samostatné budovy, jako například chrám Baala, který byl postaven v přístavní čtvrti Memfidy, nebo bohu Rešep také v Memfidě. Chrámy Anat a Astarte byly postaveny v Tanidě, avšak jim zasvěcená kultovní místa byla po celém egyptském území.⁴²

³⁹ JANÁK, Staroegyptské náboženství I. : Bohové na zemi a v nebesích , s.72.

⁴⁰ Hathor circle

⁴¹TAZAWA, Keiko “Astarte in New Kingdom: Reconsideration of Her Role and Function” in Sigumoto, David T., ed. *Transformation of a goddess: Ishtar, Astarte, Aphrodite*. Fribourg: Academic Press, [2014]. Orbis biblicus et orientalis, s.104.

⁴² WILKINSON Richard H., *The Complete Temples of Ancient Egypt*, s.85.

2. Stručný přehled semitských božstev v Egyptě

2.1 Anat

Anat je předovýchodní bohyně, lásky, plodnosti a války. Nejstarší doklady zmiňující tuto bohyni pocházejí z počátku 2. tisíciletí před o.l. Její jméno je doloženo hlavně v textech z Mari a také ho nacházíme jako teoforní prvek v řadě místních názvů (Bet Anat, Anatot) nebo jmen. Ve starozákonních textech není kult Anaty jednoznačně zmíněn. Pravděpodobně byl v té době již nahrazen kultem další bohyně války a plodnosti Astarte (Aštar). V ugaritských textech však zaujímala významné postavení jako partnerka boha plodnosti a deště Baala a dcera nejvyššího hlavního boha Ela.⁴³ Má také důležitou roli v ugaritském mýtu o boji Baala s Jammem a Mótem.

V Egyptě se Anat objevuje přinejmenším od konce Střední říše především v semitských vlastních jménech. Dále její kult, význam a vliv vzrostl zejména počátkem 17. stol. př. o. l. v době působení Hyksósů až po vládu Ramsesse II. v 13. stol. př. o. l. Anat byla uznána jako velmi důležitá bohyně v oblasti Deltý a Ramsese II. se dokonce prohlásil za jejího syna. Bohyni měl natolik oblíbenou, že se její jméno stalo jako součástí jména jedné z jeho dcer a dokonce i jména jeho loveckého psa. Pro její spojitost s bojem vítězstvím byla populární i mezi dalšími panovníky Nové říše, a to především při jejich vojenských výpravách na Přední východ. Anat tak byla uctívána jako válečnická bohyně, jež musela chránit panovníka v boji. Rovněž o její ochraně ve válkách se zmiňuje Ramses III.⁴⁴

Anat také byla spojována i s jinými původně semitskými bohy Baalem a Rešepem a pro svůj sexuální a plodivý aspekt i s egyptským Minem. Ze všech egyptských bohyň byla Anat nejčastěji ztotožňována s Hathorou a stejně jako ona byla pokládána za dceru boha Rea. Anat také mohla vystupovat podobně jako Astarte v roli dcery Ptaha nebo Rea. Kvůli spojitosti s cizími zeměmi a původnímu vztahu k Baalovi jí některé texty připisují za partnera Sutecha. Proto Anat a Astarte nelze vždy zřetelně odlišit. Tyto dvě bohyně jsou velmi často spojovány, aniž by bylo jasně uvedeno jejich sesterství nebo jakékoliv jiné příbuzenství. Například na Harrisově magickém papyru se zdá, že Anat a Astarte jsou těhotnými Sutechem, ale nejsou schopni dítě porodit.⁴⁵ Ve spojení se Sutechem figuruje Anat také v egyptských "Povídkách o Anatě a Sutechovi".⁴⁶

⁴³ PROSECKÝ, Jiří. Encyklopedie mytologie starověkého Předního východu. 1. vyd. Praha: Libri, 2003, s. 27-28.

⁴⁴ VERNER, M.; Bareš, L.; Vachala, B.: Encyklopedie starého Egypta, Libri, Praha, 2007, s. 118.

⁴⁵ ZIVIE-COCHE, Christiane, Foreign Deities in Egypt, s.6.

⁴⁶ BRESCIANIOVÁ, "Cizinec", s. 213.

Obvykle byla bohyně zobrazována v antropomorfní podobě jako žena s vysokou bílou korunou, která byla doplněná dvěma pery. Někdy třímala v rukou zbraně, nejčastěji štít, oštěp nebo válečnou sekeru. Často byla zastoupena s jednou zvednutou rukou, v níž držela své zbraně docela výhružným způsobem. V ikonografii mohla přebírat i atributy bohyně Hathory, například rohy.⁴⁷

Centra jejího kultu se nacházela především v oblasti nilské delty, např. v Piramesse a Tanidě. V době třetí přechodné periody byl Anat v chrámu Mut v Tanidě zasvěcen velký okrsek, kultovní místo), které se jmenovalo *Anat-em-heb* nebo „Anat na jejím svátku/festivalu“. Toto teoforní jméno bylo převzaté Egyptany ze staršího analogu *Hor-em-heb* nebo *Amen-em-heb* „Hor / Amun na jeho svátku /festivalu“. ⁴⁸ Dále byla bohyně v Egyptě doložena ještě v Pozdní době a to hlavně v aramejských papyrech z Elefantíny za nadvlády Ptolemaiovců a na počátku Římské doby.

V magických textech Anat zaujímala roli léčitelky, která zahání zlé demony a také pomáhá při ohrožení nebezpečnou zvěří. Duchům, kteří by tak mohli zaútočit na stádo dobytka, hrozilo, že budou rozdrceni na kusy divokou syrskou bohyní Anat. Tento typ ohrožující magie byl schválen pro oficiální použití proti lidským nepřátelům státu, ale jeho výskyt v soukromé magii mohl být považován za morálně pochybný.⁴⁹

2.2 Astarte

Astarte je bohyně předovýchodního původu. Představuje západosemitskou transformaci sumerské Innany a babylonské Išary. Byla uctívána jako bohyně lásky, plodnosti a války a typicky spojovala v sobě jak milostné a plodivé aspekty božství, tak i ty bojovné. Ze své původní vlasti se dostala do Egypta za nadvlády Hyksósů, ale teprve od doby Nové říše za panování Amenhotepa II. se stala oficiálně uctívanou bohyní válečnictví, ochrany a léčitelství a patronkou koní a válečných vozů. Kultovní soše její babylonské varianty Ištar z Ninive se připisovalo zázračné vyléčení Amenhotepa III.⁵⁰

Podobně jako Anat byla i Astarte částečně poegyptštěna. Za jejího otce byl považován sluneční bůh Re a manžela Sutech, který měl podobně bojovnou povahu. V Memfidě, kde byla za vlády 18. dynastie pokládána za patronku přístavu a námořníků, vystupuje jako dcera, někdy také jako manželka Ptaha. Byla též spojována s Horem a s jejím krajanem Rešepem. Astarte figuruje v

⁴⁷ WILKINSON, Richard H. The complete gods and goddesses of ancient Egypt. London: Thames and Hudson, 2003, s. 137.

⁴⁸ WILKINSON, Richard H. The complete gods and goddesses of ancient Egypt. London, s. 137.

⁴⁹ PINCH, G., Magic in Ancient Egypt, s. 73

⁵⁰ VERNER, M.; Bareš, L.; Vachala, B.: Encyklopedie starého Egypta, Libri, Praha, 2007, s. 123.

jednom neúplně dochovaném příběhu z 19. dynastie, v níž na čas utiší rozhněvané moře, které se snaží pozřít zemi.⁵¹

Díky značné podobnosti vzhledu i funkcí Astarte nelze vždy rozlišit od Anat. Na rozdíl od ní však bývá nejčastěji zobrazována jako nahá žena určitým způsobem spojená s koňmi,⁵² tedy buď při jízdě na zádech koně nebo na voze taženém koňmi. Jindy mohla mít Astarte podobu ženy se lví hlavou. V rukou mohla držet zbraně nejčastěji oštěp a štít, respektive luk a šípy, a hlavu jí zdobila vysoká úzká koruna se dvěma pery, případně býčí rohy. Helmici s rohy měla kvůli podobnému charakteru a ztotožňování s Hathorou, jejíž účes včetně rohů rovněž někdy přejímala.

Astartin kult byl v Egyptě nejvíce rozšířený především v Deltě, např. v Piramesse nebo Tanidě (eg. Džanet). Centrem největšího Astartina kultu byla Memfis, zejména její fénická čtvrť. Za Ramessovců byla uctívána také v Piramessi. Podle pozdější řecké interpretace byla ztotožňována s Artemidou. Uctívání Astarte bylo v Egyptě nepřetržitě doloženo až do doby římské nadvlády.⁵³

2.3 Baal

Baal je bohem bouře, hromu, blesku, deště a plodnosti, pocházející ze západní části Syropalestiny. Jeho jméno lze přeložit jako "pán" či "muž". V syropalestinské oblasti byl uctíván v mnoha podobách, zejména jako ztělesnění prospěšných a ničivých sil přírody. Jeho kult se rozšířil v oblasti západní Syropalestiny také díky své identifikaci s amorejským bohem počasí Hadadem.⁵⁴ Baal nesl hodně různých titulů a pojmenování a byl považovaný za pána všech božstev a boha nebes. Bůh Baal býval označován za syna boha Dagara nebo Ela, kterého později vystřídal v pozici hlavního a nejvýznamnějšího boha panteonu. Kvůli své popularitě v Kenaanu jsou zmínky o Baalovi i ve starozákonních knihách. Zde je jeho uctívání, jakožto pohanského boha, pokládáno za protiklad pravé víry v Hospodina. Podle mytologických textů z Ugaritu dosáhl Baal vítězství v boji s bohem Jamem, který představoval personifikaci moře. Následně si nechal postavit palác a sešel se v dalším boji s božstvem smrti Mótem. Avšak v tomto souboji Baal neuspěl, byl zabit a musel vstoupit do záhrobí, odkud jej konečně vysvobodila jeho družka bohyně Anat. Celý tento příběh

⁵¹ BRESCIANIOVÁ, "Cizinec", s. 213.

⁵² TAZAWA, Keiko. Syro-Palestinian deities in New Kingdom Egypt: the hermeneutics of their existence. Oxford: Archaeopress, c2009, s. 121.

⁵³ VERNER, M.; Bareš, L.; Vachala, B.: Encyklopedie starého Egypta, Libri, Praha, 2007, s. 124.

⁵⁴ JANÁK, J. Brána nebes: Bohové a démoni starého Egypta. 1. vydání. Praha: Libri. 2005, s. 40.

Baalova boje s Motem a následně smrti a vzkříšení, by mohl být metaforou pro střídání ročních období a vegetačních cyklů.⁵⁵

V Egyptě se Baalův kult patrně objevil již v První přechodné době za panování Hyksósů. Pro svůj bojovný válečnický charakter a spojitost s ničivými přírodními silami byl ztotožňován s egyptským Sutechem. Od poloviny 18. dynastie zastával podobnou božskou funkci jakou měl ve své původní vlasti a byl rovněž ochráncem námořníků v podobě Baala-Sápána.⁵⁶ Později od ramessovské doby vystupoval Baal jako bojovník, dárce vítězství a ochránce v boji zejména ve vztahu k předosijskými národům. Tento bůh dokonce vystupoval jako válečnický ochranný bůh panovníka. Od 18. dynastie byla centra Baalova kultu doložena na několika městech v Deltě, např. v Piramesse, a především v Menneferu, kde se zachovalo až do Pozdní doby, tedy přibližně 665–332 př. o. l. Kromě Baala byl v Egyptě do jisté míry doložen i kult jeho partnerky Baalat. Ta byla spojována především s Hathorou kvůli jejich společné asociaci s plodností, sexualitou a oblastí východní spojované se zdroji nerostného bohatství.⁵⁷

Baal byl zobrazován v antropomorfní podobě předovýchodního válečníka s dlouhými vlasy a vousy. Jako pokrývka hlavy mu sloužila vysoká kuželovitá koruna, na některých ztvárněních s rohy a volně visící stuhou. Oděn byl do předovýchodního šatu, tedy krátké suknice s třásněmi a páskem, k němuž byl připevněn meč nebo jiné zbraně.⁵⁸ Často byl také vyobrazován s kladivem a bleskem v ruce. O Baalovi však nejsou známy žádné soukromé stély pocházející z Egypta.⁵⁹

Generické druhy démonů, často s cizími jmény, se v textech druhého tisíciletí před o.l. objevují jako příčiny všech druhů nemocí. Proti těmto démonům bylo třeba vyvolat hrozná božstva, jakým byl Sutech nebo jeho asijský ekvivalent Baal, s nímž býval ztotožněn. Některá kouzla kolísala mezi popisem stavu pacienta jako nemoci a zosobnění démona. „Asijské“ nemoci se říkalo, aby přestala bloudit po těle pacienta, nebo bude přemožena. Tato kouzla tak mohla odrážet realitu, kdy se do Egypta šířily epidemie ze Sýrie a Palestiny. Situaci jde vysvětlit také jako egyptskou xenofobii, která mohla připisovat ošklivé nemoci cizím vlivům.⁶⁰

⁵⁵ TUGENDHAFT, Aaron. Baal and the politics of poetry. London: Routledge, 2018, s. 4-6.

⁵⁶ VERNER, M.; Bareš, L.; Vachala, B.: Encyklopedie starého Egypta, Libri, Praha, 2007, s.129.

⁵⁷ PROSECKÝ, Jiří. Encyklopedie mytologie starověkého Předního východu, s. 33.

⁵⁸ CORNELIUS, Izak, KEEL, Othmar a Christoph UEHLINGER, ed. The iconography of the Canaanite gods Reshef and Ba'al: Late Bronze and Iron Age I periods (c 1500-1000 BCE). Fribourg (Switzerland): University Press Fribourg, 1994, s. 70-72.

⁵⁹ CORNELIUS, Izak, KEEL, Othmar a Christoph UEHLINGER, ed. The iconography of the Canaanite gods Reshef and Ba'al: Late Bronze and Iron Age I periods (c 1500-1000 BCE), s. 264.

⁶⁰ PINCH, G., Magic in Ancient Egypt, s. 141.

2.4 Hurun

Hurun je původně semitský syro-palestinský bůh uctíváný přibližně od počátku 2. tisíciletí před o.l. Jeho jméno lze odvozovat z arabského *chaur* "jáma", což by mohlo naznačovat charakter boha podsvětí a hlubin.⁶¹ V Mezopotámii byl Hurun spojován s pouště. V ugaritských textech býval společně s bohyní Astarte zmínován ve formulích kleteb. Figuruje také v jednom z nejkrásněji zachovaných ugaritských textů, který je obvykle interpretován jako inkarnace proti hadímu uštknutí, ačkoli někteří vědci by jej raději považovali za mytologickou báseň. Báseň líčí, jak bohyni lásky a plodnosti, která se jmenuje Menithu, kousne had. Aniž bychom se podrobně zabývali výkladem tohoto textu, je jasné, že Hurun se zde objevuje jako kouzelník mezi bohy, který má moc nad hady a jinými nebezpečnými zvířaty.⁶²

Hurun je také doložen v egyptských textech z doby středního království ve formě kenaanských a teoforních jmen, ale jako přijaté egyptské božstvo se pravděpodobně považuje nejdříve za doby Amenhotepa II., tedy 14. až 15. stol. př. o.l. V tomto období se začal rozvíjet jeho oficiální kult. Hurun byl poněkud nejasně determinovaným božstvem pouště, země a půdy a mohl být také spojován s pastýři a těmi, kteří bloudili pouštními oblastmi. V Egyptě byl totiž znám jako „vítězný pastevec“.⁶³ Hurun tak pravděpodobně vstoupil do egyptského populárního náboženství svou schopností božského pastevece, jelikož z doloženého kouzla na ochranu dobytka před útoky divokých zvířat, je povolána k pomoci řada božstev, mezi které patří i Hurun.

Tento bůh byl také spojován s Velkou Sfingou v Gíze, ale důvod této asociace však není jasný. Možná to bylo v důsledku přítomnosti kenaanských či syrských pracovníků, kteří se nacházeli v oblasti Sfingy, nebo to mohlo být v důsledku nějaké mytologické souvislosti, jež v moderní době už není evidentní.⁶⁴ Hurun také mohl být ztotožněn s Velkou sfingou v Gíze kvůli zvukové shodě jeho jména s jedním z jejích označení, *huru*. Dost dobře také mohlo dojít k běžnému ztotožnění Huruna s Harmachetem, podle jehož podoby byla Sfinga vyobrazena.⁶⁵ Z důvodu této asociace byl Hurun znázorňován nejčastěji v podobě ležící sfingy nebo také, kvůli spojení s ochranou pastevců, jako ozbrojený muž. Vzhledem k asociaci se Sfingou byl Hurun pokládán za

⁶¹ PROSECKÝ, Jirí. Encyklopedie mytologie starověkého Předního východu, s. 88.

⁶² van DIJK, Jacobus 1989 The Canaanite god Hauron and his cult in Egypt. Göttinger Miszellen 107, s. 61. dostupné z https://www.jacobusvandijk.nl/docs/GM_107.pdf

⁶³ WILKINSON, Richard H. The complete gods and goddesses of ancient Egypt. London: Thames and Hudson, 2003, s.108.

⁶⁴ WILKINSON, Richard H. The complete gods and goddesses of ancient Egypt. London: Thames and Hudson, 2003, s.108.

⁶⁵ VERNER, M.; Bareš, L.; Vachala, B.: Encyklopedie starého Egypta, s.218.

ochranné božstvo panovníka, a proto byl jeho kult doložen i v Tanidě. Na slavné soše, kterou objevil egyptolog Pierre Montet ve 30. letech a jenž je nyní v Egyptském muzeu v Káhiře, je bůh představován v podobě sokola, který stojí za postavou Ramesse II., zobrazeném jako dítě.⁶⁶

Chrám, respektive kaple zasvěcená Hurunovi, byla postavena před Velkou Sfingou v Gíze v době Nové říše. Hurun se ojediněle objevuje i na jiných místech Egypta, ale jeho uctívání se zřejmě omezovalo především na obyvatele asijského původu.

2.5 Kádeš

Jméno bohyně Kadeš je odvozeno zřejmě ze syrského Kuadšu (posvátnost). Ve staré a v současné hebrejštině, jež je jazykem semitské skupiny, kořen $\psi.7.7$ - k.d.š znamená “posvátnost”, “posvátný”. Úcta k této bohyni pronikla do Egypta patrně v průběhu Druhé přechodné doby, kdy sever země ovládali kmeny semitských nomádů. Je známá hlavně díky egyptským kultovním obrazům, které jsou podobné těm nacházejícím se v Sýrii, Fénicii a Palestině, ale i Ugaritů. Zdá se, že Kadeš nebyla identifikována jako samostatné božstvo v jejím rodném místě, Syropalestině, ale spíše jako nebo abstraktní substance „svatosti“ pro bohyni Athirat.⁶⁷

V Egyptě byla však považována i za individuální bohyni její samostatný kult je doložen již na začátku Nové říše. Kadeš byla bohyní erotiky, sexuálního i sakrálního vzrušení, extáze, lásky a plodnosti. Na Blízkém východě kult Kadeši zahrnoval simulaci posvátného manželství s bohem Rešepem.⁶⁸ Není známo, zda byly podobné obřady přijaty v Egyptě, ale jisté je však to, že ze svých předovýchodních vazeb si Kadeš ponechala s tímto bohem určitou spojitost. Spolu s Rešepem a egyptským bohem Minem tvořila populární trojici božstev plodnosti. Min je staré a pradávné božstvo plodnosti, jehož kult je doložen již v předdynastické době (roky 5 300 až 3 000 př. n. l.). Spojován byl nejen s lidskou, především mužskou a zvířecí plodností, ale také i se silou vegetace, úrodou a hojností. Byl uctíván rovněž jako Pán Východní pouště a byl od dob Nové říše dáván do souvislosti s Rešepem, Kadeši a někdy s Anat.⁶⁹

Kult Kadeš byl ustanoven přinejmenším již za vlády 18. dynastie a zdá se, že bohyně byla pravděpodobně široce uctívána. Její vyobrazení se totiž nachází na mnoha votivních a pohřebních stélách za 19. dynastie. Kadeš byla uctívána v chrámech v Memfidě, kde byl značný podíl

⁶⁶ van DIJK, Jacobus 1989 The Canaanite god Hauron and his cult in Egypt, s. 59.

⁶⁷ TAZAWA, Keiko. Syro-Palestinian deities in New Kingdom Egypt: the hermeneutics of their existence, s. 135.

⁶⁸ WILKINSON, Richard H. The complete gods and goddesses of ancient Egypt. London: Thames and Hudson, 2003, s.164.

⁶⁹ JANÁK, J. Brána nebes: Bohové a démoni starého Egypta, s. 117-118.

předoasijského obyvatelstva, a také na jiných místech, rovněž v západních Thébách, kde byla vyobrazená v triádě s Minem a Rešepem.

Obvykle byla Kadeš znázorňována v podobě nahé ženy avšak a pro Egyptany poněkud netradičně, tj. pohledem zepředu. Často ji můžeme spatřit stojící na zádech lva a svírající v jedné ruce svazek hadů a v druhé ruce kytici z lotosových květů. Toto její zobrazení můžeme například vidět na detailu výzdoby stély z Ptolemaiovské doby v Egyptském muzeu v Berlíně. V rámci egyptského náboženství byla spojována a ztotožňována s dalšími cizími bohyněmi nebo svými krajankami Anat a Astarte, za jejichž projev může být pokládána. Co se týče egyptských bohyň, Kadeš byla především velmi často ztotožňována s Hathorou. Její podobnost s touto bohyní se projevovala v ikonografii podobně jako u Anat a Astarte při přebírání jejího účesu a pokrývky hlavy.

70

2.6 Rešep

Rešep, či nebo Rešef, je západopsemitským bohem válek, podsvětí, hromu a moru. V mezopotámské mytologii je ztotožňován s božstvem podsvětí Nergalem. Je doložen většinou v teoforních jménech a v seznamu obětí, které byly přinášeny jednotlivým bohům. Jeho jméno souvisí s kořenem 𐤓.𐤕.𐤂 “pálit, hořet”. Je personifikací ohně a jeho plamene.⁷¹ Rešep měl velký význam ve foinickém Byblu, kde se však později spojil s kultem Adónida, zejména v jeho aspektu smrti boha vegetace.

I když do Egypta pronikl v 16 stol. př. o. l spolu s Hyksósy, v rámci staroegyptského náboženství a kultu se s ním setkáváme spíše až v Nové říši. V této době byl ztotožňován s božstvy podobného zaměření. Těmi božstvy byli například Sutech nebo bůh války Moncu, který pocházel z Théb. Rešep však neprojevoval pouze destruktivní stránky své síly a mohl být také žádán o ochranu před zlem nebo pomoc při zahánění nemoci. Ze svých předovýchodních vazeb si ponechal spojitost s bohyní Kadeší a postupně s ní a s bohem Minem, jak již bylo uvedeno vyše, vytvořil triádu božstev plodnosti.⁷²

Egyptané jej zobrazovali vždy antropomorfně v podobě muže s vousy předovýchodního typu. Byl oděn do krátké suknice a v ruce skoro vždy svíral zbraň. Často se jednalo o oštěp, palici, sekeru nebo zahnutý meč. Rešepovu hlavu mohla zdobit buď bílá koruna Horního Egypta nebo

⁷⁰ CORNELIUS, Izak. The many faces of the goddess: the iconography of the Syro-Palestinian goddesses Anat, Astarte, Qedeshet, and Asherah c. 1500-1000 s. 73.

⁷¹ PROSECKÝ, Jiří. Encyklopedie mytologie starověkého Předního východu, s. 199.

⁷² JANÁK, J. Brána nebes: Bohové a démoni starého Egypta, s. 148.

čelenka doplněná o hlavu gazely namísto posvátné kobry. Řada jeho atributů byla v některých případech rozšířena o gazelí rohy. Tento ornament mohl odrážet spojitost s místem jeho původu, pouští, nebo mohl být výsledkem jeho identifikace se Sutechem.⁷³

Rešep byl uctíván v chrámu v Memfidě a také i na jiných místech, kde se usadili Asiaté. Kult tohoto boha se však postupně rozšiřoval z Deltý a získával si oblibu v různých oblastech Obou zemí. Kult Rešepa pronikl dokonce do Núbie, neboť odtamtud o něm pocházejí doklady. Byl dobře doložen v době Nové říše, nadále se také objevuje za vlády Ptolemaiovců, a to jak v chrámových seznamech, tak v artefaktech různých typů. Bylo nalezeno mnoho bronzových sošek zjevně zobrazujících boha, stejně jako jediná jasně identifikovaná kamenná socha a objevuje se na mnoha stélách - buď samostatně, nebo s jinými božstvy, zejména s Minem a Kadeší.⁷⁴ Existuje také slušný počet soukromých stél (zejména z dělnické kolonie v Deir el-Medina) věnovaných Rešepu. Někteří vědci tvrdí, že Rešep mohl být nejoblíbenějším kanaánským bohem v Egyptě. Tento argument je založen na mnoha reprezentacích, které byly nalezeny.⁷⁵

⁷³ TAZAWA, Keiko. Syro-Palestinian deities in New Kingdom Egypt: the hermeneutics of their existence., s. 116-118.

⁷⁴ WILKINSON, Richard H. The complete gods and goddesses of ancient Egypt. London: Thames and Hudson, 2003, s.1 27.

⁷⁵ CORNELIUS, Izak, The iconography of the Canaanite gods Reshef and Ba'al: Late Bronze and Iron Age I periods (c 1500-1000 BCE), s. 264.

3. Bohyně Astarte

3.1 Heslo

Bohyně Astarte je zhravida vnímaná badateli jako západosemitská transformace původních mezopotamských bohyní Ištar a Innany.⁷⁶ Jméno Innana ze sumerštiny doslova znamená “paní nebe”. Akkadské jméno Ištar pravděpodobně pramení z všesemitského výrazu Athtar (>Aštar), které se ve starobabylonském období, tedy přibližně v první polovině 2. tisíciletí př. o.l, stalo obecně používaným názvem pro “bohyni”. Inanna či Ištar patřila mezi astrální božstva a byla připodobňována k planetě Venuši, Jitřenki a Večernici.⁷⁷

Ištar je božstvo dvojité povahy, které je v podstatě ženské, ale zároveň v sobě zahrnuje i některé mužské prvky, konkrétně především v oblasti válečnictví. V některých mytologických textech narážíme na zmínku o Ištar jako paní obou pohlaví, která dokonce má moc “změnit mužství v ženství”.⁷⁸ I když Ištarinu hermafroditní povahu nemůžeme zcela potvrdit, nelze popírat, že je u její osoby možné často pozorovat dualismus nebo těsnou souvislost mezi mužským a ženským charakterem.⁷⁹

Mnoho Ištariných rysů je vidět nejen u Astarte, ale i u dalších bohyní východního Středomoří, například v Ugaritu nebo u Pelištejců, kde se objevuje v podobách Aštar, Athirat, Ašera apodob. Podle některých badatelů byla její postava pravděpodobně i archetypem řecké Afrodity a dokonce římské Venuše.⁸⁰ Innana či Ištar je nejstarší písemně doloženou bohyní zastupující plodnost a smyslnou lásku.

Celkem jednotná tradice jejího původu je zachycena jak v různých literárních a mytologických textech, tak i v seznamech bohů. Za otce Inanny/Ištar otcem je považován Nanna/Sín a její matkou je Ningal; Podle některých pramenů je naopak Ištar označována za dceru boha

⁷⁶ JANÁK, J. Brána nebes: Bohové a démoni starého Egypta, s. 32.

⁷⁷ HRŮŠA, Ivan. Bohové, chrámy, obřady a lidé: náboženství staré Mezopotámie. Praha: Vyšehrad, 2015, s. 60

⁷⁸ PROSECKÝ, Jiří. Slova do hlíny vepsaná: mýty a legendy Babylónu. Praha: Academia, 2010. Orient. s. 389

⁷⁹ SIGUMOTO, David “The Judean Pillar Figurines and the “Queen of Heaven” in Sigumoto, David T., ed. *Transformation of a goddess: Ishtar, Astarte, Aphrodite*. Fribourg: Academic Press, [2014]. *Orbis biblicus et orientalis*, s.163.

⁸⁰ BUDIN, Stephanie “Before Kypris was Aphrodite” in Sigumoto, David T., ed. *Transformation of a goddess: Ishtar, Astarte, Aphrodite*. Fribourg: Academic Press, [2014]. *Orbis biblicus et orientalis*, s.210-215.

Anua. Inanna či Ištar se provdala za božského pastýře Dumuzi, jež byl její první láskou. Po něm však následovala řada dalších milenců.⁸¹

Inanna či Ištar byla v mezopotámské kultuře jednou z nejdůležitějších a nejvíce ctěných božstev. Hlavním sídlem jejího kultu byl chrám Eanna v mezopotámském městě Uruk. Za vlády dynastie Sargona Akkadského se Ištar stala rovněž patronkou Akkadu. Díky jejímu válečnému charakteru jí byla v následujících dobách, zejména v Asýrii, navíc udělena významná role ve státním náboženství.⁸²

Co se týče syropalestinské oblasti, zde je uctívání bohyně Astarte doloženo hlavně v Levantině a Ugaritu. Astarte byla stejně jako Ištar vášnivou bohyní a spojovala v sobě jak sexuální a plodivé aspekty božství, tak i válečnickou povahu a touhu po boji. Tato bohyně bývá vnímaná jako ženský protiklad boha Aštara. Ve starozákonních textech je známa pod jménem Aštoret, respektive jako Aštarot-ve formě množného čísla. Obvykle je Aštar se značnou kritikou zmiňována společně s Baalem či dalšími “pohanskými” bohy, které uctívali Izraelité odpadlí od Hospodina.⁸³

Bohyně Astarte v egyptském kontextu byla od Nové říše vnímána různými způsoby, ať už z pohledu úzkého okolí krále, tak i obyčejných lidí. Její znázornění a podobizny se objevují na stélách, reliéfech, pečetích válcích, skarabech, amuletech, ostrakách, plaketách a dalších nástrojích. Její jméno také nadto potvrzují nápisy na stélách, reliéfech, soškách, architektonických strukturách, některých částech vozů, nádob a papyru, kde se objevuje především jako součást magických kouzel, literatury a chvalo zpěvů. Všechna tato potvrzení byla archeology objevena na velmi rozsáhlém území od Dolní Núbie až po Deltu Nilu na severu Egypta. Kult Astarte se v Egyptě rozšířil zejména v 18. dynastii, kdy byl vliv semitských bohů v Egyptě nejsilnější. To bylo spojeno s postupem panovníků Nové říše, která začala osvobozenou válkou proti “vládcům cizích zemí”. Válku začali králové 17. dynastie a dokončil ji až teprve faraon z 18. dynastie Ahmose z Théb. Během tohoto období se egyptská politika stala mnohem více agresivní a expanzivní a zaměřila se mimo jiné i na území Syropalestiny.⁸⁴ Vědci se domnívají, že od druhé poloviny 18. dynastie, tedy pravděpodobně v době následující po panování Amenhotepa II., až do konce 19. dynastie byla bohyně Astarte zdaleka nejoblíbenější.⁸⁵

⁸¹ HRŮŠA, Ivan. Bohové, chrámy, obřady a lidé: náboženství staré Mezopotámie. Praha: Vyšehrad, 2015, s. 61

⁸² HRŮŠA, Ivan. Bohové, chrámy, obřady a lidé: náboženství staré Mezopotámie. Praha: Vyšehrad, 2015, s. 62.

⁸³ PROSECKÝ, Jirí. Encyklopedie mytologie starověkého Předního východu. 1. vyd. Praha: Libri, 2003, s. 30.

⁸⁴ PEHAL, Martin, “Kanánská Astarte v egyptském pantheonu: Astarte válečná - Astarte egyptská - Astarte milostná (osobní)”, *Prahae Egyptological studies [PES] III* (2004): 98-120, s. 99.

⁸⁵ TAZAWA, Keiko “Astarte in New Kingdom: Reconsideration of Her Role and Function”, s.105.

První nám dochovaný záznam o zapsání jména bohyně se dochoval na pylonu v Amonově chrámu v Karnaku jako součást seznamu názvů syropalestinských měst, která na své válečné výpravě dobyl Takmose III. Druhý nejstarší záznam byl nalezen na komemorativní stéle Amenhotepa II., kde Rešep a Astarte projevují radost z toho, že panovníkovi jde dobře jízda na válečném voze. Obsah těchto dvou prvních výskytů jejího jména může také sloužit jako předběžný popis vnímání Astarte v Egyptě. Byla totiž považována za bohyni cizího původu ve většině případů nějakým způsobem spojená s válkou.⁸⁶

Je často poněkud obtížné rozlišovat mezi Astarte a Anat, a to jak v egyptském, tak v syropalestinském prostředí. Obě bohyně byly v Kanaánu, ale i v Egyptě, totožně spojeny s bitvou, láskou a plodností a obě se objevují v obou těchto aspektech své moci v Egyptě. Otázkou však je, zda je možné mluvit o dvou odlišných bohyních či nikoliv. Na egyptských památkách nalezneme odlišení mezi oběma jmény, takže s největší pravděpodobností šlo o dvě rozdílné bohyně, avšak s tak podobnými projevy božské moci, že v některých případech mohlo docházet k jejich ztotožnění.

87

Astarte byla chápána jako dcera Ptaha a nebo Rea. Existovalo také určité spojení mezi Astarte, Anadou a Kadeši, které byly všechny shodně avšak určitým specifickým způsobem s těmito bohy spojeny. Přítomnost těchto dvou asociací navíc naznačuje, že Astarte a další dvě syropalestinské bohyně získaly spřízněnost s pěti egyptskými bohyněmi: Hathor, Sekhmet, Bastet, But a Isis, z nichž všechny jsou spojeny s Ptahem a Reem, což je již výše charakterizováno jako kruh Hathor. Atributy těchto tří syropalestinských bohyň se překrývají s charakteristikami egyptské bohyně Hathor.⁸⁸ Hathor je známá jako božská matka Hora a faraona, jež je jeho vtělením na zemi. Zaujímá tak roli bohyně lásky, sexu, plodnosti, radosti, ale paradoxně je také krvežíznivostí a války. “Kruh Hathor“ se v zásadě skládá z těchto protichůdných atributů Hathory, tedy na jedné straně božská matka a bohyně plodnosti, lásky a vitality, a na straně druhé divoké válečnice. Astarte přijímá oba aspekty Hathor, tedy jak válečnice, tak i božské matky. To ji také spojuje se všemi ostatními bohyněmi “kruhu Hathor”: Sekhmet, Bastet spolu s Isis a Mut.⁸⁹

Astarte se stala poměrně oblíbenou ve Starem Egyptě, obzvláště v memfidském přístavu Peru-Nefer. Tento přístav byl jedním z důležitých obchodních center a údajně zde žila i společnost

⁸⁶ PEHAL, Martin, “Kanánská Astarte v egyptském pantheonu: Astarte válečná - Astarte egyptská - Astarte milostná (osobní)”, s. 99.

⁸⁷ PEHAL, Martin, “Kanánská Astarte v egyptském pantheonu: Astarte válečná - Astarte egyptská - Astarte milostná (osobní)”, s. 101.

⁸⁸ TAZAWA, Keiko “Astarte in New Kingdom: Reconsideration of Her Role and Function”, s. 111.

⁸⁹ TAZAWA, Keiko “Astarte in New Kingdom: Reconsideration of Her Role and Function”, s. 112.

kanaánských obchodníků, kteří si s sebou přinesli svá božstva.⁹⁰ V Memfidě byla Astarte spojována hlavně s bohyní Sekhmet.⁹¹ Dnešní vesnice Quantir označuje přibližné místo velkého hlavního města Ramessovců zvaného Pi-Ramesse („Dům Ramesovců“⁹²). Náboženská centra Pi-Ramesse zahrnovala jak velké chrámy Amona, Ptaha a dalších velkých bohů, tak i současně menší chrám bohyně Astarte.⁹³ Bohyně byla také uctívána v jednom z nejdůležitějších míst v Deltě, San el-Hagar, který Řekové pojmenovali jako Tanis. Před hlavním komplexem Velkého chrámu Amona v Tanidě byl v jižním rohu menší prostor, kde byla Astarte uctívána společně s bohyní Mut a bohem Chonsuem.⁹⁴

Astarte, stejně jako ostatní syro-palestinští bohové, byla uctívána jako léčitelka a k jejímu vyvolání se užívalo zaklínadel. Bohyně totiž pomáhala odstranit jed z takzvaných magických kouzel.⁹⁵ Je známo, že panovník Mittani Tušratta zaslal Amenhotepovi III. kultickou sochu Ištary, jejíž transformací je bohyně Astarte, a v přiloženém dopise mu sdělil, že její uctívání v Egyptě bylo již z dob Thutmose IV, Amenhotepova otce.⁹⁶ Je vysoce pravděpodobné, že údajné zázračné uzdravení Amenhotepa III. z vážných zdravotních problémů poté, co obdržel kultovní sochu Ištar od vládce Mitanniho, ovlivnilo Egyptany a následně i oni začali spoléhat na Astarte ve věcech týkajících se jejich vlastní prosperity, zdraví a stability.⁹⁷

Některé další textové nálezy svědčí o tom, že Astarte v novoříšském Egyptě dostala přívlastka „Paní nebe“, „Paní (všech) bohů“, „Paní dvou zemí“ a „Paní z Peru-Nefer“.⁹⁸ První tři epiteta byla nalezena na votivní bazaltové soše Ptahancha, sluhy vrchního Ptahova kněze Ptahmese a představeného Ptahových zpěváků.⁹⁹ Všechna epiteta kromě „Paní z Peru-Nefer“ Astarte sdílí také

⁹⁰ PEHAL, Martin, „Kanánská Astarte v egyptském pantheonu: Astarte válečná - Astarte egyptská - Astarte milostná (osobní)“, s. 100.

⁹¹ CORNELIUS, Izak. The many faces of the goddess: the iconography of the Syro-Palestinian goddesses Anat, Astarte, Qedeshet, and Asherah c. 1500-1000 s. 93.

⁹² „Domaine of Ramesses“

⁹³ WILKINSON Richard H., The Complete Temples of Ancient Egypt, s. 108.

⁹⁴ WILKINSON Richard H., The Complete Temples of Ancient Egypt, s. 113.

⁹⁵ PINCH, G., Magic in Ancient Egypt, s. 73.

⁹⁶ PEHAL, Martin, „Kanánská Astarte v egyptském pantheonu: Astarte válečná - Astarte egyptská - Astarte milostná (osobní)“, s. 100.

⁹⁷ TAZAWA, Keiko „Astarte in New Kingdom: Reconsideration of Her Role and Function“, s.110.

⁹⁸ V anglickém jazyce „Lady of the Sky“, „Mistress of the two Lands“, „Mistres of (all) the gods“, and „Mistress of Peru-nefer“ viz. TAZAWA, Keiko „Astarte in New Kingdom: Reconsideration of Her Role and Function“, s.109.

⁹⁹ PEHAL, Martin, „Kanánská Astarte v egyptském pantheonu: Astarte válečná - Astarte egyptská - Astarte milostná (osobní)“, s. 100.

s Anadou a Kadeš, což také slouží jako důkaz toho, že tři bohyně byly navzájem ztotožněny a spojeny.¹⁰⁰ Všechny výše uvedené tituly doprovázející jak jméno Astarte, tak i Anat a Kadeš, nenalzáme v syropalestinské oblasti, jelikož jsou typické pro egyptskou oblast a v žádném případě neodkazují k jejich cizímu původu.¹⁰¹

Vědci se domnívají, že Astarte a další syropalestinská božstva přítomná v novoříšském Egyptě však přímo nesouvisela s egyptským posmrtným životem. Konkrétně tím mají na mysli pohřební scény a texty, které by byly pro Egyptany nejdůležitějším životním tématem. Bohyně Astarte se přece jen objevuje na jedné votivní stéle, která vyjadřuje přání blahobytu a prosperity po smrti tomu, komu byla stéla dedikována. Nehraje však roli té bohyně, která by vedla zesnulého do podsvětí k mytologickému znovuzrození nebo vzkříšení.¹⁰²

3.2 Mýty

Je doloženo mnoho mytologických textů, které jsou spojené s mezopotámskou Innanou či Ištar. Většina z nich byla nalezena na hliněných tabulkách objevených především v Šurupaku, ale také v Nippuru, Uruku, Uru a Mari.

K nejstarším textům patří mýtus o Innaně a Enkim. Vypráví o tom, jak Inanna ukradla u Enkiho více, než sto *me* (je základním pojmem mezopotamského náboženství a mytologie, představuje všudypřítomnou “božskou sílu a moc”. V představách Sumerů božské síly *me* byly bohy přeneseny z nebe na zem a zapsány na hliněných tabulkách)¹⁰³. Dobyté *me* ztělesňovaly její funkce bohyně lásky a války a Inanna tak tímto činem konečně získala tak své vlastní božské kompetence.¹⁰⁴

Další mýtus o Innaně a nyní však o jiném bohu Anovi vypráví o tom, jak Inanna získala svůj chrám. An po sestupu z nebe a přenechal Innaně svůj chrám Eanna.

Mýtus o povýšení Innany popisuje pozvednutí této bohyně do postavení manželky boha Ana, a vypráví o tom, jak jí byla dána moc Anua, Enlila a Enkiho v podobě *me*. Tak se Innana stala hlavní bohyní sumerského panteonu. Mýtus se dochoval v textech pocházejících z města, jehož

¹⁰⁰ TAZAWA, Keiko “Astarte in New Kingdom: Reconsideration of Her Role and Function”, s.109.

¹⁰¹ PEHAL, Martin, “Kanánská Astarte v egyptském pantheonu: Astarte válečná - Astarte egyptská - Astarte milostná (osobní)”, s. 111.

¹⁰² TAZAWA, Keiko “Astarte in New Kingdom: Reconsideration of Her Role and Function”, s. 111.

¹⁰³ PROSECKÝ, Jiří. Encyklopedie mytologie starověkého Předního východu. 1. vyd. Praha: Libri, 2003, s. 140.

¹⁰⁴ HRŮŠA, Ivan. Bohové, chrámy, obřady a lidé: náboženství staré Mezopotámie ,s. 63.

patronem byl An - Uruk. V tomto městě dle příběhu Inanna sídlí s Anuem ve velkém chrámu Eanna. Vědci předpokládají, že tento mýtus by mohl odrážet místní uruckou tradici¹⁰⁵

Text o Inanně a Ebechu by snad mohl odrážet reálnou historickou skutečnost a to vojenskou expanzi akkadské dynastie.¹⁰⁶ Autorkou příběhu by měla býturskoá velekněžka boha Sina a a bohyně Ištar Encheduanna, dcera významného panovníka Sargona Akkadského. Děj se začíná tím, že Inanna vede válku proti pohoří Ebech, i přesto, že se jí její otec An snaží odradit. Inanna však nakonec stejně zvítězí a rozšíří svou moc za hranice na sever od Sumeru.

O úsilí vášnivě bohyně rozšířit svou moc dále i do říše zemřelých vypráví také mýtus o sestupu Inanny či Ištar do podsvětí.¹⁰⁷ Inanna dle příběhu zatoužila po moci nad podsvětím a rozhodla se, že se vydá do “země bez návratu”. V podsvětí totiž vládne její sestra Ereškigal. Cestou do podsvětí musela projít sedmi branami, kde jí postupně u každé byly odebrány šaty, šperky a všechny předměty, díky nimž disponovala mocí. Inanna proto nakonec vstoupila do “země bez návratu” nahá a ihned byla zabita. Bůh Enki nebo také Ea se jí pokusil osvobodit tak, že za ní poslal dvě lidské bytosti. Tato jeho snaha se vydařila a Inanna přivedena zpět k životu. Za toto vzkříšení však musela Inanna za sebe dát do říše mrtvých nějakou náhradu. Když při návratu z podsvětí doma Inanna našla svého božského partnera Dumuziho v dobré náladě, velice se rozzlobila. Od vdovce totiž očekávala naopak známky smutku a truchlení. Ve světle nových skutečností se proto Inanna rozhodla vydat místo sebe do podsvětí svého milého. Ze závěrečné a velmi poškozené části mýtu víme, že bylo nakonec stanoveno, že Dumuzi zůstane v podsvětí půl roku a druhý půlrok ho nahradí jeho sestra Geštinanna. Mýtus o sestupu Inanny do podsvětí, který zároveň představuje téma některých sumerských básní, jako například mytologické skladby pocházející z Uru s názvem “Dumuzi a Geštinanna”, byl mytologickým ztělesněním každoročního procesu “smrti” zelené vegetace.¹⁰⁸ Každým rokem se totiž v měsíci Du’úzu, označovaném také jako Tammúz, konaly i obřady připomínající smrt Dumuziho a jeho sestup do podsvětí.¹⁰⁹

Z některých historických pramenů máme však také doloženu naopak milostnou poezii popisující vztah Inanny a Dumuziho. Jedná se o sbírku sumerské poezie z 3. a 2. tisíciletí, která hovoří o milostných setkáních těchto dvou božstev. Básně zdůrazňují krásu a půvab Inanny a Dumuziho, obsahují početné explicitní narážky milostných vztahů a mají slnou erotickou

¹⁰⁵ HRŮŠA, Ivan. Bohové, chrámy, obřady a lidé: náboženství staré Mezopotámie ,s. 62.

¹⁰⁶ HRŮŠA, Ivan. Bohové, chrámy, obřady a lidé: náboženství staré Mezopotámie ,s. 63.

¹⁰⁷ PROSECKÝ, Jiří. Slova do hlíny vepsaná: mýty a legendy Babylónu, s. 123-129.

¹⁰⁸ HRŮŠA, Ivan. Bohové, chrámy, obřady a lidé: náboženství staré Mezopotámie ,s. 63.

¹⁰⁹ PROSECKÝ, Jiří. Slova do hlíny vepsaná: mýty a legendy Babylónu, s. 126.

intenzitu.¹¹⁰ Poskytují však i důležitý mytologicko-poetický rámec takzvaného posvátného sňatku, označovaného jako hieros gamos, ve kterém se panovník spojoval s bohyní Inannou. Cílem posvátné svatby bylo získat u bohyně dlouhý život, blahobyt a hojnost, jak pro panovníka, tak pro jeho lid a zemi.¹¹¹

Ištar se také objevuje i ve slavném eposu o Gilgamešovi, kde se hlavnímu hrdinovi nabídla jako milenka a snažila se ho svést. On ji však odmítl, čímž tuto bohyni velmi urazil. Ištar se mu proto zatoužila pomstít a aby ho potrestala, poprosila Ištar a svého otce Ana o nebeského býka. Tohoto nebeského býka ona pak následně poslala proti Gilgamešovi a Enkiduovi. Pomsta se jí však nepodařila, a Gilgameš a Enkidu býka zabili.¹¹²

Při zkoumání mezopotámských mýtů vidíme, že Inanna/Ištar se objevuje jak v sumerké tak i babylonské mytologii v různých podobách, proto je poněkud komplikované nějakým způsobem definovat její specifickou sféru vlivu a rozhodování. Nicméně je však jisté, že ve všech mýtech vystupuje Inanna/Ištar jako silná, vašnivá, panovačná a bojovná bohyně, která dokáže za každou cenu dosáhnout svých cílů. V příbězích také současně velmi jasně vidíme silně projevovaný milostný a sexuální záměr božství Inanny/ Ištar. Ke splnění svých potřeb totiž často používá svou fyzickou a tělesnou přitažlivost, jako například v mýtu o povýšení Inanny nebo o sestupu Ištar do podsvětí. Je tedy jisté, že její kult byl charakterizován silným sexuálním podtextem. Sama Inanna se dokonce v některých textech prohlašuje za “velkou prostitutkou” a různé literární prameny a mytologické skladby toto tvrzení potvrzují, když vyzdvihují její nadprůměrnou sexuální zdatnost.¹¹³

Archeologové v roce 1929 na vrcholu dnešního kopce Ras Samro Sýrii našli Ugaritský archiv, který odhalil tisíce tabulek nesmírné hodnoty, jejich vznik se datuje do doby bronzové, tedy přibližně 1360 - 1200 př. o. l. Pro účel práce je podstatné zdůraznit, že Ugarit byl významným místem kanaanitů z doby bronzové. Tabulky archivu obsahují kromě administrativních dokumentů, diplomatické korespondence a slovníků i materiály s mytologicko-literárním a administrativně-náboženským obsahem. Jsou to první historicky známá vizuální znázornění abecedy i literární formy.¹¹⁴ Mezi těmito různorodými texty se zachoval mýtus označený jako Baalovský cyklus, pojednávající o boji mezi bohy o vládu nad Zemí. V tomto mýtu hraje Astarte velmi důležitou roli. Baal, božstvo počasí a deště, a Jam, drak a správce vodních cest, byli dva z hlavních uchazečů o

¹¹⁰ HRŮŠA, Ivan. Bohové, chrámy, obřady a lidé: náboženství staré Mezopotámie ,s. 64.

¹¹¹ HRŮŠA, Ivan. Bohové, chrámy, obřady a lidé: náboženství staré Mezopotámie, s. 64.

¹¹² HRŮŠA, Ivan. Bohové, chrámy, obřady a lidé: náboženství staré Mezopotámie, s. 64.

¹¹³ HRŮŠA, Ivan. Bohové, chrámy, obřady a lidé: náboženství staré Mezopotámie ,s. 60.

¹¹⁴ ŤUCHOVÁ, Eva, Astarté, fenická bohyňa mnohých tváří ,Historická Revue 4/2013, ročník XXIV. Bratislava, 2013, s. 15.

nadvládu. Hlavní bůh El měl urovnat jejich spor. Protože život na zemi byl bez vody nemožný, vybral si El za vládce země Jama. Jam však vládl despoticky a zavedl svým občanům přemrštěné poplatky, které nebyli schopni zaplatit.

Sestra Baala, krásná Astarte, se zde připojuje k příběhu, aby podle mýtu zmírnila touhy velkého draka. Bohyně sestoupila k vodě, kde žil Jam, svlékla se a začala zpívat s bubnem v ruce. Jam byl ohromen krásou Astarte a slíbil, že ulehčí utrpení svých občanů pod podmínkou, že s ním bude bohyně přebývat v jeho paláci. Touto svou žádostí však Jam rozzuřil Baala, který vymyslel na Jama vymyslel léčku. Baal vytvořil dvě magické zbraně, které se vrátily ke svému majiteli během minuty od zasažení oběti.

Baal následně využil vhodné situace a hodil holí na Jama, který čekal na Astarte. Jam tím ztratil svrchovanost země a Baal se stal novým a právoplatným králem země. Tato situace se však mění ve třetí kapitole mýtu, když se Baal střetne s Motem, bohem hladu a smrti. I při této příležitosti se Baalovi dostalo pomoci od bohyně, tentokrát od jeho manželky Anat. Bohyně Astarte se rovněž objevuje i v dalším avšak již hůře dochovaném ugaritském mýtu jako patronka lovu a poskytovatelka potravin na nebeských svátcích.¹¹⁵

Existuje také jeden špatně zachovaný egyptský mýtus, v němž figuruje Astarte. Interpretací tohoto mýtu se věnoval Martin Pehal ve své práci "Interpreting ancient Egyptian mythology. A structural analysis of the Tale of the two brothers and the Astarte papyrus".¹¹⁶ Pehal se zabýval výkladem papyru pAmherst č.9, známého také pod označením Astartin papyrus. Pehal ho také následně ve svém článku s názvem "Papyrus Astarte a (egyptská) mytologie: otázka výkladu" poprvé představil v českém překladu.¹¹⁷ O papyru se prvně zmínil v roce 1871 britský egyptolog Samuel Birch, který jej krátce popsal následující větou: "papyrus byl napsán hieratickým písmem a byl velmi dlouhý, asi dvakrát tak dlouhý jako nejdelší příběh zachovaný z doby Nové říše o souboji Hora a Sutecha."¹¹⁸ Hieratické (z řečtiny: kněžské) písmo představuje sebou zjednodušenou variantu hieroglyfického písma, jímž bylo možné psát mnohem rychleji a na různé povrchy. Tento

¹¹⁵ ŤUCHOVÁ, Eva, Astarté, fenická bohyňa mnohých tváří, *Historická Revue* 4/2013, ročník XXIV. Bratislava, 2013, s. 15-18.

¹¹⁶ PEHAL, Martin, BROZE, Michèle a Philippe TALON, ed. *Interpreting ancient Egyptian narratives: a structural analysis of the tale of two brothers, the Anat myth, the Osirian cycle and the Astarte papyrus*,

¹¹⁷ PEHAL, Martin, "Papyrus Astarte a (egyptská) mytologie: otázka výkladu", *Prague Egyptological studies [PES] VI* (2009): 48-59.

¹¹⁸ PEHAL, Martin, BROZE, Michèle a Philippe TALON, ed. *Interpreting ancient Egyptian narratives: a structural analysis of the tale of two brothers, the Anat myth, the Osirian cycle and the Astarte papyrus*, s. 239.

druh písma byl rovněž přizpůsobený pro zápis štětcem.¹¹⁹ Birch se však nepokusil papyrus datovat. Později byl vznik tohoto textu zařazen přibližně do 18. dynastie, tedy doby vlády faraona Haremheba.

V tomto mytickém příběhu se zajímavým způsobem mísí mytologická témata a postavy ze syrskopalestinské oblasti s egyptským prostředím. Podle mnoha badatelů je těžké si představit, že by tento egyptský text mohl být napsán bez znalosti kanaánského mýtu.¹²⁰

Děj tohoto mýtu se odehrává v kulisách mytologického motivu boje mezi Sutechem a mořem. Jedním z hlavních témat dochovaných fragmentů jsou opakované hrozby ze strany moře, jehož reprezentuje bůh ze semitského prostředí Jam vůči egyptským bohům, které jsou v tomto příběhu zastoupené Devaterem. Síly moře, které představuje nebezpečný oponent Jam, jsou hrozivé a ničivé a jenom mocný bůh-faraon Amenhotep II¹²¹ se proti němu může postavit a odolat jim. S faraonem by měl být identifikován Hor, avšak panovníci Nové říše si velmi oblíbili strašlivého Sutecha, vládce cizích zemí.¹²² Tento bůh je pak v pozici ochránce řádu jako zástupce Devatera, což je také samozřejmě hlavní povinností každého faraóna. Ideálním kandidátem na tuto roli je tedy mocný a silný bůh Sutech, přemožitel Apopiho, na přídi barky slunečního boha.¹²³ Kdyby však byl papyrus pouze dílem cizí komunity v Egyptě, nebyl by důvod nahrazovat Baala na Sutecha.¹²⁴ Papyrus Astarte byl zřejmě inspirován ugaritským Baalůvým Cyklem, ve kterém mocné božstvo bouře Baal porazil svého nepřítele Jama, boha moře.¹²⁵ Hlavním oponentem Sutecha v egyptském textu je rovněž Jam.

Bůh Jam navíc má v příběhu zajímavou aktivní roli. I když Egyptané integrovali koncept moře, nebo také oceánu do svých mytologických představ, viděli jej pouze v podobě pasivních prvotních vod Nun. Staří Egyptané však neměli autochtonní mořské vodní božstvo. Nun

¹¹⁹ VERNER, M.; Bareš, L.; Vachala, B.: Encyklopedie starého Egypta, s. 347.

¹²⁰ PEHAL, Martin, BROZE, Michèle a Philippe TALON, ed. Interpreting ancient Egyptian narratives: a structural analysis of the tale of two brothers, the Anat myth, the Osirian cycle and the Astarte papyrus, s. 55.

¹²¹ PEHAL, Martin, "Papyrus Astarte a (egyptská) mytologie: otázka výkladu", Prague Egyptological studies [PES] VI (2009), s. 50.

¹²² PEHAL, Martin, "Papyrus Astarte a (egyptská) mytologie: otázka výkladu", Prague Egyptological studies [PES] VI (2009), s. 51.

¹²³ PEHAL, Martin, BROZE, Michèle a Philippe TALON, ed. Interpreting ancient Egyptian narratives: a structural analysis of the tale of two brothers, the Anat myth, the Osirian cycle and the Astarte papyrus, 40-41.

¹²⁴ PEHAL, Martin, BROZE, Michèle a Philippe TALON, ed. Interpreting ancient Egyptian narratives: a structural analysis of the tale of two brothers, the Anat myth, the Osirian cycle and the Astarte papyrus s. 54.

¹²⁵ PEHAL, Martin, BROZE, Michèle a Philippe TALON, ed. Interpreting ancient Egyptian narratives: a structural analysis of the tale of two brothers, the Anat myth, the Osirian cycle and the Astarte papyrus s. 41.

symbolizoval chaotickou sílu, ve které nebylo možné rozlišit žádnou formu.¹²⁶ Nun je proto spíše pasivní než aktivní a rozhodně není agresivní, což neodpovídá činnému chování boha moře v Astartině papyru. Tato skutečnost se proto ukazuje jako plně neegyptský prvek.¹²⁷

Hlavním tématem je zde, jako tomu je koneckonců ve všech egyptských mýtech, vztah řádu a chaosu, tedy souboje *mezimaat* a *isfet*.¹²⁸ Král Amenhotep II je oslavován jako zástupce řádu. Na samém počátku příběhu je líčen jako Sutech a současně také přebírá aspekty strašlivého Sutecha-Baala. Identifikace krále se Sutechem však v tomto příběhu není v souladu s tradičním rozdělení rolí v egyptských příbězích, ve kterých Sutech běžně vystupoval jako nepřítel faraona ztotožněného s Horem, jka je uvedeno výše v práci. V tomto papyru totiž roli nepřítele zaujímá Jam.

Vedle boha moře a Sutecha zde hraje roli právě bohyně Astarte, po níž je papyrus pojmenován. Astarte sice hraje důležitou, ale ne klíčovou roli v tomto příběhu. Podle názoru Martina Pehala papyrus pAmherst dostal jméno "Papyrus Astarte" omylem.¹²⁹ Bohyně v příběhu vystupuje jako zprostředkovatelka tributu, který posílá Devatero z Heliopole Jamovi, protože se toto schromáždění obává množství jeho moci. Astarte v tomto mýtu představuje jakýsi specifický druh vášně, která hraničí s agresí.¹³⁰ Když přijde k Jamovi nahá a on ji osloví na břehu moře:

[2, x+18]"Odkud přicházíš, dcero boha Ptaha,

Udatná bohyně ...

[2, x+19]...Zničila sis sandály, jež byly na tvých nohou?

Roztrhla sis oděv, jež jsi měla na sobě,

na svých cestách nebem i podsvětím?"¹³¹

¹²⁶ JANÁK, Staroegyptské náboženství I. : Bohové na zemi a v nebesích. 1. , s. 130.

¹²⁷ PEHAL, Martin, "Kanánská Astarte v egyptském pantheonu: Astarte válečná - Astarte egyptská - Astarte milostná (osobní)", s. 98.

¹²⁸ PEHAL, Martin, "Papyrus Astarte a (egyptská) mytologie: otázka výkladu", Prague Egyptological studies [PES] VI (2009), s. 55.

¹²⁹ PEHAL, Martin, "Papyrus Astarte a (egyptská) mytologie: otázka výkladu", Prague Egyptological studies [PES] VI (2009), s. 52.

¹³⁰ PEHAL, Martin, BROZE, Michèle a Philippe TALON, ed. Interpreting ancient Egyptian narratives: a structural analysis of the tale of two brothers, the Anat myth, the Osirian cycle and the Astarte papyrus s. 243.

¹³¹ PEHAL, Martin, "Papyrus Astarte a (egyptská) mytologie: otázka výkladu", Prague Egyptological studies [PES] VI (2009), s. 50.

Astarte tedy v tomto příběhu z papyru Astarte hrála roli mezní postavy stejně jako i v dalších mytologiích jiných starověkých civilizací.¹³²

3.3 Ikonografie

Vědci nám dokládají existenci řady vyobrazení, na kterých můžeme pozorovat Astarte. Většina z nich byla nalezena v Egyptě, Syrii, Ugaritu a Palestině. Kvůli podobnosti Astarte a Anat, a v některých případech dokonce i o Kadeši, je však složité v některých případech rozlišit jejich ikonografická zobrazení. Na některých vyobrazeních proto nemůžeme s jistotou tvrdit, zda je o Astarte či nikoliv. Různá znázornění bohyně Astarte byla vědci nalezena na reliéfech, stélách, sochách, terakotových plaketách, kovových ozdobách, bronzových figurkách, slonovinách, hliněných štěpkách, skarabeech, amuletech nebo pečetích.¹³³ Izak Cornelius se ve své práci “The many faces of the goddess: the iconography of the Syro-Palestinian goddesses Anat, Astarte, Qedeshet, and Asherah”¹³⁴ zabýval výlučně archeologickými prameny, které se vztahují k semitským bohyním. Na základě své analýzy určil některé typické atributy spojené v ikonografii s Astarte. Tato bohyně tak mohla nést následující znaky:¹³⁵

1. Korunu *Atef*, která sestávala z bílé koruny Horního Egypta se dvěma peřý bohyně Maat, slunečního kotouče a rohů, obvykle ji nosil Usir.
2. Dvojitou korunu Dolního a Horního Egypta.
3. Dalším atributem náležícím Astarte je přítomnost zbraní. Existuje aspoň sedm ozbrojených vyobrazení Astarte.¹³⁶ Astarte obvykle mohla držet kopí, zakřivený štít, různé druhy ruční v h zbraní nebo luk. Ozbrojenou Astarte lze srovnávat s mezopotámskou Ištar.¹³⁷
4. Egyptské pluriformní žezlo *was*.

¹³² PEHAL, Martin, BROZE, Michèle a Philippe TALON, ed. Interpreting ancient Egyptian narratives: a structural analysis of the tale of two brothers, the Anat myth, the Osirian cycle and the Astarte papyrus s. 244.

¹³³ CORNELIUS, Izak. The many faces of the goddess: the iconography of the Syro-Palestinian goddesses Anat, Astarte, Qedeshet, and Asherah c. 1500-1000 s. 59.

¹³⁴ CORNELIUS, Izak. The many faces of the goddess: the iconography of the Syro-Palestinian goddesses Anat, Astarte, Qedeshet, and Asherah c. 1500-1000 BCE. Fribourg: Academic Press, 2004.

¹³⁵ CORNELIUS, Izak. The many faces of the goddess: the iconography of the Syro-Palestinian goddesses Anat, Astarte, Qedeshet, and Asherah c. 1500-1000 s. 73.

¹³⁶ CORNELIUS, Izak. The many faces of the goddess: the iconography of the Syro-Palestinian goddesses Anat, Astarte, Qedeshet, and Asherah c. 1500-1000 s. 75.

¹³⁷ CORNELIUS, Izak. The many faces of the goddess: the iconography of the Syro-Palestinian goddesses Anat, Astarte, Qedeshet, and Asherah c. 1500-1000 s. 93.

5. Egyptský symbol života *ankh*.

Také Izak Cornelius na základě výzkumu nalezených zobrazení Astarte rozlišil různé typy jejího ikonografického zobrazení:¹³⁸

1. Typ ozbrojené bohyně, který byl na starověkém Blízkém východě poměrně rozšířený a běžný, ať už jako Ištar nebo jiná syropalestinská „bojovná“ božstva. Bylo identifikováno několik typů ozbrojené bohyně, například sedící výhružná bohyně, stojící výhružná bohyně a stojící ozbrojená, avšak již nikoli výhružná bohyně.
2. K dalšímu typu patří stojící bohyně. K této kategorii patří obrazy bohyně, která nesedí a není ozbrojená, ale pouze stojí a v některých případech drží hůl nebo žezlo.
3. Izak Cornelius předpokládá, že egyptská a syropalestinská zobrazení Astarte také představují bohyni jako jezdkyňi na koni. Je spojen s vnímáním Astarte jako „Paní válečných vozů“. Jízda na koni byla známa na starověkém Blízkém východě již v předsargonských dobách. V Egyptě se však rozvinulo až o něco později, poté, co byli koně spolu s Hyksósy dovezeni ze Syropalestiny. Z Nové říše jsou nám známí jízdni zvědové.¹³⁹ Právě díky tomu, že postava Astarte byla spojena s koňmi, byla bohyně ve většině případů zobrazována v jezdeckém stylu. Podle dosavadních nálezů však nemůžeme podobnout vojenskou a jezdeckou ikonografii vztahovat i na Anat. Na základě tohoto typu ikonografie je proto možné rozlišit tyto dvě bohyně. Astarte lze identifikovat buď jako hrozivou bohyni na koni, bohyni hrozící nepříteli, nebo stojící či klečící, avšak již ne jedoucí, na koni.

Dle posledního typu ikonografického zobrazení není již Astarte hrozivá, ale naopak bez zbraní jako okřídlená postava.

Na základě svého výzkumu došel Izak Cornelius k závěru, že je třeba nově definovat pojmání Astarte pouze jako „bohyně lásky“. Podle palestinské ikonografie v pozdní době bronzové byla Astarte dokonce pouze „válečnicí“.¹⁴⁰ Cornelius dále také zdůrazňuje to, že v egyptských a ugaritských textech existuje těsný vztah jak mezi Anat a Astarte a tak i mezi těmito dvěma bohyněmi a bohem Baalem. Jejich ikonografie je někdy velmi podobná, ale pouze Astarte můžeme vidět na koni. Cornelius se domnívá, že i když jsou jejich ikonografie někdy podobné, a v některých

¹³⁸ CORNELIUS, Izak. The many faces of the goddess: the iconography of the Syro-Palestinian goddesses Anat, Astarte, Qadesheth, and Asherah c. 1500-1000 s. 21-58.

¹³⁹ CORNELIUS, Izak. The many faces of the goddess: the iconography of the Syro-Palestinian goddesses Anat, Astarte, Qadesheth, and Asherah c. 1500-1000, s. 40.

¹⁴⁰ CORNELIUS, Izak. The many faces of the goddess: the iconography of the Syro-Palestinian goddesses Anat, Astarte, Qadesheth, and Asherah c. 1500-1000, s. 100.

případech dokonce přímo identické, neznamená to, že by bohyně byly synkretizovány nebo identifikovány.¹⁴¹

Martin Pehal v svém článku “Kenaánská Astarte v Egyptském pantheonu”¹⁴² shrnul existující teorie o zobrazování Astarte v Egyptě a dospěl k závěru, že Astarte byla znázorňována třemi způsoby:

1. Astarte válečná (nebo bohyně-amazonka).

K tomuto typu se vztahují zobrazení Astarte na koni, jež je výsledkem novoříšského synkretismu.¹⁴³ Existují základní rysy, které se vztahují ke zpodobnění Astarte na koni, a to především na oficiálních zobrazeních, tj. buď na stéle nebo reliéfu. Zde se předně jedná o vyobrazení bohyně se zbraní, jako například štít, kopí, palcát nebo jejich různé kombinace. Na vyobrazeních byla potlačena ženskost bohyně Astarte a její postava má spíše androgynní charakter. Bohyně je tak oblečená do oděvu a ozdobena předměty, které patří výhradně ikonografii krále. Jedná se o korunu Horního Egypta, neboli *ureus*, Martin Pehal ve svém textu vysvětluje, že bílá koruna Horního Egypta s přidanými pštrozími pery po stranách nesoucími název *atef*, byla jedním z poznávacích znaků cizího původu božstva.¹⁴⁴ Kůň bohyně mohl mít na hlavě sluneční disk, ozdobu podobnou palmifornímu vějíři nebo pštrozí pero.¹⁴⁵ V tomto případě se však nejednalo o zobrazení boha-koně, ale kůň tvoří s jezdcem jeden celek. Část symbolů, které náležejí bohyni Astarte, jsou tak upevněny na hlavu koně.

2. Astarte milostná.

Dalším typem je vyobrazení Astarte na koni, ale v tomto typu vyobrazení se neseťkáváme s žádnými atributy, tj. se symboly královské moci, které má Astarte na jiných oficiálních vyobrazeních. Taková znázornění bohyně se našla především na hliněných štěpkách. Téma je na všech těchto zobrazeních podobné. Bohyně sedí na koni ženským způsobem, tedy ne obkřmo, ale obě nohy má spuštěny po jednom boku koně. V jedné ruce má opratě nebo hřívu koně, v druhé zbraň, tedy konkrétně buď oštěp nebo luk. Jezdkyně je nahá a je vyzdobená lotosovým květem, případně má také náušnice. Na těchto zobrazeních je spíše zdůrazněn motiv láskyplné dívky a není

¹⁴¹ CORNELIUS, Izak. The many faces of the goddess: the iconography of the Syro-Palestinian goddesses Anat, Astarte, Qadesh, and Asherah c. 1500-1000, s. 100.

¹⁴² PEHAL, Martin, “Kanánská Astarte v egyptském pantheonu: Astarte válečná - Astarte egyptská - Astarte milostná (osobní)”, Prague Egyptological studies [PES] III (2004): 98-120.

¹⁴³ PEHAL, Martin, “Kanánská Astarte v egyptském pantheonu: Astarte válečná - Astarte egyptská - Astarte milostná (osobní)”, s. 101.

¹⁴⁴ PEHAL, Martin, “Kanánská Astarte v egyptském pantheonu: Astarte válečná - Astarte egyptská - Astarte milostná (osobní)”, s. 102.

¹⁴⁵ PEHAL, Martin, “Kanánská Astarte v egyptském pantheonu: Astarte válečná - Astarte egyptská - Astarte milostná (osobní)”, s. 102.

tolik vidět válečnický aspekt bohyně. Milostný charakter bohyně totiž spíše než válečnický oslovuje běžného jedince.¹⁴⁶ Pro širší vrstvy obyvatelstva byla proto Astarte v roli plodivé bohyně lásky významnější, než v roli válečnice.¹⁴⁷

3. Astarte egyptská.

Dalším kanonickým způsobem zobrazování bohyně byla postava stojící Astarte. V tomto ikonografickém typu vidíme Astarte zase většinou vybrojenou kopím, nebo štítem, popřípadě taktěž držící žezlo nebo *anch*. Na hlavě má korunu, respektive korunu *atef a* je oblečena do dlouhých šatů. V tomto kontextu nemusí být zvýrazněný její válečnický aspekt, typický pro první typ Astarte-amazonky. Zdá se, že postava stojící Astarte je vhodnější k přirozenému zapojení Astarte do společenství ostatních egyptských bohů.¹⁴⁸

Keiko Tazawa ve své práci “Astarte in New Kingdom: Reconsideration of Her Role and Function”¹⁴⁹, také zmiňuje to, že v ikonografických vyobrazeních Nové říše je vyobrazení Astarte v jezdeckém stylu. V této podobě a tedy i v královském kontextu se však objevuje pouze za vlády 18. dynastie. Téma Astarte jedoucí na koni v době vlády 19. dynastie zdánlivě zapadá i do všeobecného občanského náboženství. Tazawa také rozdělila jezdecký styl Astarte do dvou vzorů, tedy hrozivého držení těla, které by mělo zdůrazňovat povahu Astarte jako válečné bohyně, a dále bičování.¹⁵⁰

Tazawa také uvádí, že možné spojení Astarte s koňmi sahá až do jejího mezopotámského původu. Toto své tvrzení zakládá na bohyni Ištar úzce spjaté s Astarte, která je spojována s koňmi v eposu o Gilgamešovi.¹⁵¹ Na tomto místě je však nutné zdůraznit, že nemůžeme identifikovat všechny jezdecké postavy s Astarte jen proto, že jsou na koni. Je určitě pravda, že scény, zobrazující lidskou jízdu na koni jsou ve starověkém Egyptě velmi vzácné. Nicméně však existuje například

¹⁴⁶ PEHAL, Martin, “Kanánská Astarte v egyptském pantheonu: Astarte válečná - Astarte egyptská - Astarte milostná (osobní)”, s. 108.

¹⁴⁷ PEHAL, Martin, “Kanánská Astarte v egyptském pantheonu: Astarte válečná - Astarte egyptská - Astarte milostná (osobní)”, s. 118-119.

¹⁴⁸ PEHAL, Martin, “Kanánská Astarte v egyptském pantheonu: Astarte válečná - Astarte egyptská - Astarte milostná (osobní)”, s. 111.

¹⁴⁹ TAZAWA, Keiko “Astarte in New Kingdom: Reconsideration of Her Role and Function” in Sigumoto, David T., ed. *Transformation of a goddess: Ishtar, Astarte, Aphrodite*. Fribourg: Academic Press, [2014]. *Orbis biblicus et orientalis*,

¹⁵⁰ TAZAWA, Keiko “Astarte in New Kingdom: Reconsideration of Her Role and Function”, s. 106.

¹⁵¹ TAZAWA, Keiko “Astarte in New Kingdom: Reconsideration of Her Role and Function”, s. 106. (poznámka pod čarou).

reliéf z hrobky faraona Haremheba v Sakkáře, jež ukazuje muže, který jede na koni. To znamená, že každá postava vyobrazena na koni nemusí být nutně Astarte.¹⁵²

Kromě jezdeckého stylu se Astarte na některých zobrazeních zdá být klidná či přímo mírumilovná. Zde má na hlavě korunu *atef*, dlouhé šaty a drží v ruce *anch*. Její postoj je klidný, i když v ruce drží oštěp nebo štít. Astarte zaujímá tuto pozici vždy, když se objevuje v situaci, ve které jí král nebo jiní poddaní uctívají.¹⁵³

Astarte se z nám dostupných zdrojů objevuje pouze jednou ve stylu, jakým byla obvykle zobrazována bohyně Kadeš. Takové zobrazení se našlo na takzvané „Edwardově stéle“. Její jméno je zde z důvodu snadné identifikace napsané egyptskými hieroglyfy. Astarte je na ní zobrazena v podobě nahé ženy stojící na zádech s největší pravděpodobností zvířete nebo možná něčeho jiného. Natahuje ruce na obě strany a v jedné ruce drží květiny a v druhé svírá svazek hadů.¹⁵⁴

¹⁵² TAZAWA, Keiko “Astarte in New Kingdom: Reconsideration of Her Role and Function”, s. 107-108.

¹⁵³ TAZAWA, Keiko “Astarte in New Kingdom: Reconsideration of Her Role and Function”, s. 108.

¹⁵⁴ TAZAWA, Keiko “Astarte in New Kingdom: Reconsideration of Her Role and Function”, s. 108

4. Zhodnocení významu bohyně Astarte pro Egypt'any

Astarte byla v Egyptě poměrně populární a oblíbenou bohyní. Tato bohyně byla uctívána nejen mezi asijskou populací v Egyptě, která si svou bohyni přinesla ze své původní vlasti a s největší pravděpodobností se tak jednalo o hlavní skupinu obyvatel vzývajících tuto bohyni, ale zasloužila si také nemalé pozornosti mezi samotnými Egypt'any.

Její kult byl zaveden na mnoha místech, což nám dokládají četné archeologické nálezy z celého Egypta. Centrem jejího uctívání však byla především Memfis. Konkrétně se jednalo o memfidský přístav Peru-Nefer, kde byla pokládána za patronku přístavu a námořníků. Astarte byla přijata do pantheonu hned v několika rolích, tedy buď jako dcera Rea nebo dcera či manželka Ptaha, jak tomu bylo například v Memfidě. Bohyně si v některých případech zachovala své předovýchodní vztahy a byla též spojována s Rešepem. Astarte také figuruje v jednom egyptském mytologickém textu o souboji faraona či Sutecha a boha moře Jama. Tento text byl odborníky pojmenován právě po této bohyni jako "Papyrus Astarte"..

Většina badatelů se domnívá, že egyptské vnímání jednotlivých božských aspektů Astarte je problematické, což vyplývá především z komplexnosti jejích funkcí v rámci semitského, asyrsko-babylonského a syrského světa.¹⁵⁵ Jak již bylo uvedeno, bohyně Astarte totiž byla spojena s mnoha věcmi a vykonávala hned několik funkcí. Jejími základními funkcemi však byli především válka a láska, tedy stejné charakteristiky, jako v jejím původním prostředí. V Egyptě byla navíc Astarte vždy velmi úzce spjata s faraonem, koňmi a zejména s válčením. Avšak zdá se, že v rámci lidového náboženství byla Astarte více vnímaná jako bohyně lásky a plodnosti.

Nejprve je však nutné zdůraznit její funkce jakožto ochránitelky válečníků a patronky koní a válečných vozů. Kůň nebyl Egypt'anům znám téměř do poloviny druhého tisíciletí př. o. l., kdy je Hyksósové přivedli do Egypta. V této době však již bylo trochu pozdě na to, aby Egypt'ané uznali koně jako posvátné zvíře a identifikovali s ním konkrétní egyptské božstvo. Přestože byl kůň pro Egypt'any v boji velmi významný a důležitý nástroj, samotné zvíře nebylo nikdy plně uctíváno. Byla to právě Astarte, která převzala roli patronky všech vojenských inovací, které přinesli "Vládcové cizích zemí". Dokonce i v ikonografii jsou koně charakteristickým znakem pro identifikaci právě bohyně Astarte a slouží k jejímu rozlišení ji od bohyně Anat.

¹⁵⁵ PEHAL, Martin, "Kanánská Astarte v egyptském pantheonu: Astarte válečná - Astarte egyptská - Astarte milostná (osobní)", s. 100.

Závěr

V práci jsou shrnuty poznatky o semitských božstvech, která byla začleněna do egyptského pantheonu pod vlivem kontaktů s cizím obyvatelstvem. Jak bylo poznamenáno v úvodu, cílem práce bylo přiblížit pochopení, jak silně tato božstva byli zakotveni v egyptské kultuře, i když se na první pohled to tak nezdá.

První kapitola se věnovala popsáním postojů Egyptů k cizincům obecně a historickému kontextu kontaktu Egyptů konkrétně se Semity. Dále jsem se snažila shrnout odpovědi na otázku, proč Egypté přijali cizí bohy, navzdory jejich nepříliš přátelskému postavení k cizincům a výraznému egyptocentrismu.

Ve druhé kapitole práce jsme zkoumali jednotlivá božstva a jejich ikonografie a mýologie. Bylo zjištěno několik ztotožnění semitských bohů s egyptskými původními. Takže to svědčí o tom, že cizí kultura se tak na základě propojení a ztotožnění s vlastní kulturou stala pro Egyptany srozumitelnou a přijatelnou.

V předposlední kapitole jsme se blíže podívali na uctívání bohyně Astarte: porovnali jsme ji s její staršími mezopotámskými verzemi. Zde působí jako bohyně plodnosti, lásky, násilí a války Ištar či Inanna. Syropalestinská Astarte má podobnou úlohu a stejné aspekty božství přebrala i egyptská Astarte. Tedy měla dvě základní funkce-láska a válka. Její další důležitá role se spočívala v tom, že bohyně, jak bylo v práci zmíněno, vystupovala jako patronka koní a válečných vozů, což bylo pro Egyptany do jejího příhodu neznámo.

Seznam použité literatury a odborných zdrojů:

ASSMANN, Jan. The search for God in ancient Egypt. Ithaca: Cornell University Press, 2001.

ASSMANN, Jan. Ägyptische Hymnen und Gebete. 2., verb. und erweiterte Aufl. Freiburg: Universitätsverlag Freiburg, 1999. Orbis Bibliocus et Orientalis.

CORNELIUS, Izak, KEEL, Othmar a Christoph UEHLINGER, ed. The iconography of the Canaanite gods Reshef and Ba'al: Late Bronze and Iron Age I periods (c 1500-1000 BCE). Fribourg (Switzerland): University Press Fribourg, 1994.

CORNELIUS, Izak. The many faces of the goddess: the iconography of the Syro-Palestinian goddesses Anat, Astarte, Qadesh, and Asherah c. 1500-1000 BCE. Fribourg: Academic Press, 2004.

DONADONI, Sergio. Egyptský člověk a jeho svět. Praha: Vyšehrad, 2006.

HRŮŠA, Ivan. Bohové, chrámy, obřady a lidé: náboženství staré Mezopotámie. Praha: Vyšehrad, 2015.

JANÁK, J. Brána nebes: Bohové a démoni starého Egypta. 1. vydání. Praha: Libri. 2005.

JANÁK, J. Staroegyptské náboženství I. : Bohové na zemi a v nebesích. 1. vydání. Praha: OIKOYMENH. 2009.

JOHNSON, Paul: Civilizace starého Egypta, Academia, Praha 2002.

PEHAL, Martin, "Kanánská Astarte v egyptském pantheonu: Astarte válečná - Astarte egyptská - Astarte milostná (osobní)", Prague Egyptological studies [PES] III (2004): 98-120.

PEHAL, Martin, "Papyrus Astarte a (egyptská) mytologie: otázka výkladu", Prague Egyptological studies [PES] VI (2009): 48-59.

PEHAL, Martin, BROZE, Michèle a Philippe TALON, ed. Interpreting ancient Egyptian narratives: a structural analysis of the tale of two brothers, the Anat myth, the Osirian cycle and the Astarte papyrus. [Bruxelles]: EME, [c2014]. Nouvelles études orientales / collection dirigée par Michèle Broze, Philippe Talon.

PEHAL, Martin. Interpreting ancient Egyptian mythology. A structural analysis of the Tale of the two brothers and the Astarte papyrus. 2008. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Český egyptologický ústav. Vedoucí práce Bareš, Ladislav. Dostupné z <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/17318>

PINCH, Geraldine. Magic in ancient Egypt. Revised ed. Austin: University of Texas Press, 2010.

PROSECKÝ, Jiří. Encyklopedie mytologie starověkého Předního východu. 1. vyd. Praha: Libri, 2003.

PROSECKÝ, Jiří. Slova do hlíny vepsaná: mýty a legendy Babylónu. Praha: Academia, 2010. Orient.

REDFORD, Donald B. Egypt, Canaan and Israel in ancient times. Cairo: American University in Cairo Press, 1993.

SHAFFER, Byron E. (ed.), Náboženství ve starověkém Egyptě: Bohové, mýty a náboženská praxe, Neratovice: Verbum, 2009.

SHAW, I. The Oxford History of Ancient Egypt. Oxford University Press; New Ed edition, 2004.

SIGUMOTO, David T., ed. Transformation of a goddess: Ishtar, Astarte, Aphrodite. Fribourg: Academic Press, 2014.

TAZAWA, Keiko. Syro-Palestinian deities in New Kingdom Egypt: the hermeneutics of their existence. Oxford: Archaeopress, c2009

TUGENDHAFT, Aaron. Baal and the politics of poetry. London: Routledge, 2018.

van DIJK, Jacobus 1989 The Canaanite god Hauron and his cult in Egypt. Göttinger Miszellen 107, pp. 59 - 68, dostupné z https://www.jacobusvandijk.nl/docs/GM_107.pdf

ŤUCHOVÁ, Eva, Ašstarté, fenická bohyňa mnohých tváří ,Historická Revue 4/2013, ročník XXIV. Bratislava, 2013, 15-18

VERNER, M.; Bareš, L.; Vachala, B.: Encyklopedie starého Egypta, Libri, Praha, 2007 .

WILKINSON, Richard H., The Complete Temples of Ancient Egypt, London: Thames and Hudson, 2000.

WILKINSON, Richard H. The complete gods and goddesses of ancient Egypt. London: Thames and Hudson, 2003.

ZIVIE-COCHE, Christiane, Foreign Deities in Egypt. In Jacco Dieleman, Willeke Wendrich (eds.), UCLA Encyclopedia of Egyptology, 2011, Los Angeles, s.5. Dostupné z <http://digital2.library.ucla.edu/viewItem.do?ark=21198/zz0027fcpg>